

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Socialinio darbo ir socialinės gerovės katedra

Aigustė Banevičiūtė

Socialinio darbo magistro studijų programa

Magistro baigiamasis darbas

**Socialinio darbuotojo, dirbančio bendruomeniniuose vaikų globos namuose, vaidmens
dilema: profesiniai ir asmeniniai santykiai su vaiku**

Darbo vadovė: doc. dr. Lijana Gvaldaitė

Vilnius, 2022

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
ĮVADAS	5
1. BENDRUOMENINIŲ VAIKŲ GLOBOS NAMŲ SAMPRATA. SOCIALINIO DARBUOTOJO VAIDMENŲ SPECIFIKA IR SANTYKIŲ RAIŠKA	8
1.1. Nuo deinstitucionalizacijos prie bendruomeninių vaikų globos namų	8
1.2. Santykiais grįstas socialinis darbas	11
1.3. Socialinio darbuotojo vaidmuo santykyje su vaikais BVGN	16
1.4. Santykio raiška BVGN per „AŠ ir TU“ prizmę.....	20
1.5. Prieraišumo santykis BVGN	21
1.6. Ribos socialiniame darbe	25
2. TYRIMO METODIKA	30
3. EMPIRINIO TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ	35
3.1. Socialinių darbuotojų motyvacija dirbti bendruomeniniuose vaikų globos namuose	35
3.2. Socialinio darbuotojo požiūris į vaiką (klientą)	37
3.3 Socialinio darbuotojo santykiai su vaiku	39
3.4 Ribų išlaikymo raiška.....	42
3.5 Socialinių darbuotojų asmeninio gyvenimo atskleidimas vaikams, gyvenantiems bendruomeniniuose vaikų globos namuose.....	45
3.6 Socialinio darbuotojo vaidmuo vaiko gyvenime	47
3.7 Saugaus prierašumo formavimasis	48
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	51
LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	54
PRIEDAI	58
1 priedas. Interviu klausimai	58
2 priedas. Transkripcijos pavyzdys	59

SANTRAUKA

Bendruomeninių vaikų globos namų tikslas yra užtikrinti globojamų vaikų teises, gerovę ir sukurti emociškai palankią šeimos aplinką. Socialiniams darbuotojams tampa sudėtinga užmegzti ir palaikyti ryšius su vaikais, nes darbuotojai su globotinieis praleidžia daug laiko, jų santykiai tampa artimi, todėl kyla iššūkių išlaikyti profesinių ir asmeninių santykių pusiausvyrą.

Teorinėje dalyje analizuojami bendruomeninių vaikų globos namų tikslas, funkcijos ir samprata. Taip pat aptariama, kas yra santykiais grįstas socialinis darbas, socialinio darbuotojo vaidmenys santykyje su vaikais bendruomeniniuose vaikų globos namuose, saugaus prierašumo formavimosi aspektai, asmeninių ir profesinių ribų išlaikymo svarba.

Tyrimo tikslas – per mokslinės literatūros ir kokybinio interviu turinio analizę atskleisti socialinio darbuotojo vaidmens dilemas bendruomeniniuose vaikų globos namuose, pasireiškiančias per asmeninį ir profesinį santykį su vaiku. Taip pat atsakyti į tyrimo uždavinius: 1) ištirti socialinių darbuotojų santykių su vaikais dinamiką, atskleidžiant profesinių ir asmeninių santykių dilemas; 2) išnagrinėti socialinio darbuotojo ribas (profesines ir asmenines), kurios pasireiškia bendraujant su vaikais bendruomeniniuose vaikų globos namuose; 3) atskleisti socialinių darbuotojų prierašumą prie globojamų vaikų bendruomeniniuose vaikų globos namuose. Empirinėje dalyje tyrinėti socialinių darbuotojų požiūris į globojamą vaiką, santykių dinamikos ir saugaus prierašumo formavimasis, vaidmuo vaiko gyvenime ir santykių ribos.

Darbe pateikiamos šios tyrimo išvados: 1) socialinio darbuotojo vaidmenys bendruomeniniuose vaikų globos namuose yra hibridiniai, jie priklauso nuo konteksto ir aplinkybių; 2) bendruomeninių vaikų globos namų socialinio darbuotojo vaidmenys formuojasi trimis lygmenimis: socialinio darbuotojo (profesiniu), autoritetingo draugo (profesiniu / asmeniniu) ir šeimos nario (asmeniniu); 3) socialinio darbuotojo vaidmenyse (socialinio darbuotojo, autoritetingo draugo ir šeimos nario) nesusidaro prielaidos formuoti saugiam prierašumui.

Remiantis teorine ir empirine dalimi buvo sukonstruoti pasiūlymai bendruomeninių vaikų globos namų vadovams, Lietuvos universitetams ir kolegijoms, rengiantiems socialinio darbo specialistus, ir socialiniams darbuotojams, dirbantiems bendruomeniniuose vaikų globos namuose.

Raktiniai žodžiai: bendruomeniniai vaikų globos namai, profesiniai ir asmeniniai santykiai, dilema, vaikai.

SUMMARY

The goal of community orphanages is to ensure the rights and well-being of foster children and to create an emotionally supportive family environment. Social workers find it difficult to establish and maintain contact with children as workers with wards spend a lot of time, their relationships become close, and there are challenges in maintaining a balance between professional and personal relationships.

The theoretical part analyzes the purpose, functions and concept of community orphanages. It also discusses what is relationship-based social work, the roles of a social worker in relation to children in a community care home, aspects of the formation of safe attachment, and the importance of maintaining personal and professional boundaries.

The aim of the research is to reveal the dilemmas of the role of a social worker in community orphanages through a personal and professional relationship with the child through the analysis of the scientific literature and the content of qualitative interviews. Also to answer the research tasks: 1) to study the dynamics of social workers' relations with children, revealing the dilemmas of professional and personal relations; 2) to examine the boundaries of a social worker (professional and personal) that occur when communicating with children in community orphanages; 3) to reveal the attachment of social workers to foster children in community orphanages. The empirical part examines the attitudes of social workers towards the foster child, the formation of relationship dynamics and safe attachment, the role in the child's life and the boundaries of the relationship.

The following conclusions of the research are presented in the work: 1) the roles of a social worker in a community orphanage are hybrid, they depend on the context and circumstances; 2) the roles of a social worker in a community orphanage are formed on three levels: a social worker (professional), an authoritative friend (professional / personal) and a family member (personal); 3) in the roles of a social worker (social worker, authoritative friend and family member) there is no precondition for the formation of a secure attachment.

Based on the theoretical and empirical part, proposals were constructed for the heads of community orphanages, Lithuanian universities and colleges training social work specialists, and social workers working in community orphanages.

Keywords: community orphanage, professional and personal relationships, dilemma, children.

IVADAS

Pirmoji deinstitutionalizacijos banga pasaulyje kilo septintajame dešimtmetyje, o tam įtakos turėjo socialinės filosofijos pasikeitimai, naujos ir veiksmingos psichofarmakologijos formos, bendruomeninės priežiūros veiksmingumą patvirtinantys tyrimai, kurie dar labiau paskatino šiuos pokyčius (Holloway 2004). Institucijos tapo labiau prieinamos, geriau integruotos į artimą žmogui aplinką ir leido sukurti lankstesnius bei labiau pritaikomus paramos žmogui modelius. Daugelis institucijų tapo bendruomeniniais namais (Kobolt, Žižak ir Martinjak et al. 2019). Lietuvoje globos įstaigų pertvarkos projektas prasidėjo 2014 m. vasario 14 d. LR socialinės apsaugos ir darbo ministro paskelbtu įsakymu Nr. A1-83. Jis patvirtino „perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų planą“ (Griciūtė ir Senkevičiūtė-Doviltė 2018).

Bendruomeninių vaikų globos namų (toliau – BVGN) tikslas – užtikrinti globojamų vaikų teises, interesus ir apsaugą, sukuriant emociškai palankią šeimos aplinką, kurioje būtų paisoma poreikių pagal amžių ir brandą, formuotąsi saugus prierašumas su darbuotojais. Bendruomeniniai vaikų globos namai, įgyvendindami savo tikslą, suteikia globojamam vaikui pagalbą, kuri reikalinga jo gerovei užtikrinti (Dėl Bendruomeninių vaikų globos namų veiklos aprašo patvirtinimo 2021). Tačiau kyla klausimas, ar BVGN tenkinami esminiai vaiko poreikiai, reikalingi prierašumui formuotis. Socialinių darbuotojų užduotimi tampa išpildyti vaikams artimiausių žmonių, kurių valdžia jų atžvilgiu yra apribota, vaidmenys: motinos, tėvo ar kitų šeimos narių. Tampa sudėtinga užmegzti ir palaikyti ryšius su vaikais, nes socialiniai darbuotojai su vaikais praleidžia daug laiko ir jų santykiai tampa artimi. Tai kelia didelių iššūkių socialiniams darbuotojams, siekiantiems išlaikyti pusiausvyrą tarp profesinių ir asmeninių santykių su globojamais vaikais ir jaunuoliais.

Milkintaitės ir Marcinkevičienės (2013) teigimu, socialiniams darbuotojams svarbu suvokti profesinius vaidmenis. Turėti atsakymus, kokie jie yra, kaip elgsis krizinėmis situacijomis. Socialiniai darbuotojai, žinodami atsakymus į anksčiau pateiktus klausimus, priims save, atpažins ir laikys socialinio darbo profesijos atstovu (Adomaitienė ir Balčiūnienė 2018).

Pasak užsienio autoriaus Cooper (2012), socialiniai darbuotojai, dirbantys su vaikais ir jaunimu, ypač bendruomeniniuose vaikų globos namuose, raginami megzti stabilius, atvirus ir pan. santykius. Vaikų priežiūra globos namuose laikoma moraline ir (arba) praktine užduotimi. Šie santykiai kyla iš pačios priežiūros kaip socialinio proceso ir kasdienės žmogaus veiklos, kuriose „Aš egzistuoju per santykį su KITAIS“. Bendruomeniniuose vaikų globos namuose vaikams ruošiamas maistas, rūpinamasi jų fizine ir emocine būkle. Šie veiksmai yra gilių santykių pagrindas. Jie reiškiasi kasdiniame globėjos ir globojamo vaiko gyvenime. Nepaisant prierašumo teorijos, auklėjama per kasdienę rūpestingą veiklą, bet dar labiau

per abipusiai plėtojamus santykius, kuriuos lengvina „buvimas kartu“. Tokie santykiai suteikia mokymosi, emocinio stabilumo ir prisiryšimo pagrindą. Tačiau vien gerų santykių, nors ir būtinų, neužtenka ugdat vaikų ir jaunuolių. Naudingų santykių su vaikais užtikrinimo sąlyga yra ne tik globėjų ir bendruomeninių vaikų globos namų darbuotojų asmenybės, darbo praktika, bet ir nuolatinis darbuotojų buvimas su vaikais (Smith, Cameron ir Reimer 2017). Išryškėja profesinių ribų išlaikymo svarba. Ribos, kaip ir įstatymai bei taisyklės, apsaugo gyvenimą apsaugo nuo pavojaus atsidurti chaotinėse situacijose. Socialiniams darbuotojams, kurie rūpinasi vaikų gerove, susiduria su iššūkiais, siekdami išlaikyti ribas santykiuose su vaikais. Pasak Handon (2009), socialiniam darbuotojui aiškiai nenustačius ribų ir (arba) nesuvaldžius savo emocinių, santykis su globojamu vaiku gali tapti gana migloti. Vėliau užuot padėjęs, socialinis darbuotojas gali elgtis netinkamai ir daryti žalą vaikui.

Temos aktualumas ir naujumas. 2021 m. Lietuvoje veiklą vykdė 130 bendruomeninių vaikų globos namų, kuriuose buvo globojami 676 vaikai. Dažniausiai BVGN pasikeisdami dirba 6 socialiniai darbuotojai ir jų padėjėjai. Namuose gali gyventi ne daugiau kaip 8 vaikai (Gyvenimas bendruomeniniuose vaikų globos namuose: tai namai, o ne institucija 2021). Vadovaujantis LR socialinės apsaugos ir darbo ministrės įsakymu Nr. A1-24, BVGN veikla organizuojama pagal šeimai artimos aplinkos sukūrimo principą. Kaip ir namuose, BVGN kartu su vaiku aptariama dienvakšė (būreliai, kėlimasis, valgymas ir kt.), kuri organizuojama atsižvelgiant į vaiko nuomonę (Dėl Bendruomeninių vaikų globos namų veiklos aprašo patvirtinimo 2021). LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pateiktose pagrindinėse bendruomeninių vaikų globos namų funkcijose išryškėja, kad socialinio darbuotojo veiklos apima ne tik profesines kompetencijas, tačiau ir emocinių ryšių kūrimą su vaikais. Pildydami aukščiau išvardintas funkcijas socialiniai darbuotojai apima mokytojo, motinos, tėvo, draugo, baudėjo vaidmenis, kurie pasireiškia per santykį su globojamais vaikais. Taip pat išryškėja šeimos vaidmuo vaiko gyvenime, kurį socialiniai darbuotojai turi išpildyti (Hendrickson, Rosen, ir Aune 2011). Mokslininkai ragina socialinius darbuotojus, dirbančius su vaikais ir jaunimu, ypač bendruomeniniuose vaikų globos namuose, megzti stabilius, atvirus ir pan. santykius. Ir čia išryškėja profesinių ir asmeninių santykių dilemos. Profesinių santykių ribos (tarp asmeninio ir profesinio bendravimo) yra sunkiai suprantamos. Socialinio darbo etikos kodeksai aiškiai nurodo, kad socialiniai darbuotojai turi elgtis sąžiningai, palaikyti santykius su klientais. Ir vis dėlto šie etikos kodeksai praktiškai neapibrėžia, kas yra „profesinis elgesys“ šiuose santykiuose (Cooper 2012). Kadangi socialinis darbas yra pagalbos profesija, socialiniams darbuotojams dažnai sunku suderinti asmeninius ir profesinius santykius. Todėl tarp globojamo vaiko ir socialinio darbuotojo kyla profesinių ir asmeninių santykių dilemų, apie kurias socialiniai darbuotojai Lietuvoje nepasisako, todėl nuspręsta tai tyrinėti.

Temos ištirtumas. Gudžinskienė ir Rimkevičė (2021) tyrime „Socialinio darbuotojo darbo turinio pokyčiai teikiant paslaugas bendruomeniniuose vaikų globos namuose vaikams su intelekto ir (ar) psichikos

negalia“ teigia, kad vaikų globos namų deinstitutionalizacija ir virtimas bendruomeniniais vaikų globos namais turėjo įtakos juose dirbančių socialinių darbuotojų darbo specifikai, kurią papildė naujos funkcijos. Socialinių darbuotojų vaidmuo „tampa daugiafunkcis, kintantis, įvairiapusis, jo ribos – vis mažiau apibrėžtos, jiems reikia įgyti vis naujų įgūdžių, kurių neprireikė dirbant socialinės globos įstaigoje“ (Gudžinskienė ir Rimkevičė 2021, p. 125–126). Jų kolega Rimkus (2015, p. 99) pabrėžia, kad socialiniai darbuotojai kiekvieną darbo dieną susiduria „su įvairiomis dilemomis ar situacijomis, kurios neturi aiškaus sprendimo. Neapibrėžtumas tapo nuolatiniu jų profesinės veiklos palydovu“. Visuomenėje daugėja ir įvairėja socialinių problemų, jos didina socialinių darbuotojų skirtingų vaidmenų poreikį, „kartu ir tarpinstitucinių susitarimų bei įvairių sričių specialistų įtraukimo būtinybę. Kitaip tariant, plečiasi socialinio darbo ribos“ (Rimkus 2015, p. 100). Socialinių darbuotojų vaidmuo tampa priklausomas nuo neapibrėžtų aplinkybių. Anot Verseckaitės ir Snieškienės (2011, p. 134), socialinių darbuotojų praktikoje pasireiškiantys vaidmenys „yra daugialypiai, apimantys daugybę smulkesnių profesinių vaidmenų“. Užsienio šalių tyrėjai Moriarty, Baginsky ir Manthorpe (2015) pripažįsta, kad ribos tarp skirtingų vaidmenų ir funkcijų socialiniame darbe visada buvo neryškios ir gebėjimas imtis naujų vaidmenų, kurie gali sukelti konfliktų ir įtampų, yra neatskiriama socialinio darbo dalis.

Darbo problema. Socialinio darbuotojo vaidmens dilema: profesiniai ir asmeniniai santykiai su vaiku, dirbant bendruomeniniuose vaikų globos namuose.

Darbo objektas. Socialinio darbuotojo ir vaiko pagalbos santykis bendruomeniniuose vaikų globos namuose – vaidmenų supratimo ir priėmimo dilema.

Darbo tikslas. Socialinių darbuotojų vaidmenų supratimo ir priėmimo dilemos teikiant socialines paslaugas bendruomeniniuose vaikų globos namuose.

Darbo uždaviniai:

1. Aptarti bendruomeninių vaikų globos namų formavimosi kontekstą, veiklos ypatumus.
2. Teoriniu požiūriu apžvelgti bendruomeniniuose vaikų globos namuose dirbančių socialinių darbuotojų vaidmenis, santykių ir ribų raišką.
3. Ištirti, kaip pasireiškia socialinių darbuotojų profesinių ir asmeninių santykių supratimo ir priėmimo dilemos teikiant socialines paslaugas bendruomeniniuose vaikų globos namuose.

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros analizė.
2. Kokybinio interviu metodas. Kokybinio turinio analizė.

1. BENDRUOMENINIŲ VAIKŲ GLOBOS NAMŲ SAMPRATA. SOCIALINIO DARBUOTOJO VAIDMENŲ SPECIFIKA IR SANTYKIŲ RAIŠKA

1.1. Nuo deinstitutionalizacijos prie bendruomeninių vaikų globos namų

Pirmoji deinstitutionalizacijos banga pasaulyje kilo septintajame dešimtmetyje, kuri skatino ir leido vienu metu daryti įtaką įvairiems socialiniams ir profesiniams judėjimams, politinėms pažiūroms. Deinstitutionalizacijos iniciatyvos kilo dėl socialinių mokslų disciplinų kaip psichologija, pedagogika, sociologija, teisė, socialinis darbas, socialinė pedagogika. Taip pat įtaką darė ir žmogaus teisių judėjimai, visuomenės susirūpinimas ir atsirandantys alternatyvūs darbo metodai. Šios tendencijos leido moksliskai iširti ir viešai dokumentuoti neigiamą institucionalizacijos poveikį skirtingoms žmonių grupėms. Kartu stiprėjant socialinei gerovei, žmogaus teisių apsaugai bei teisei į kuo mažiau asmenį ribojančią aplinką, institucijos tapo prieinamesnės, geriau integruotos į žmogui artimą aplinką, leido sukurti lankstesnius bei labiau pritaikomus paramos būdus (Kobolt, Žižak ir Martinjak 2019). Pasak Britų enciklopedijos, institucija yra labai plačiai apibrėžiama kaip socialinės grupės veikimo, mąstymo ar elgesio būdas, kuriame elgesys, papročiai ir praktika kristalizuojasi arba įsitvirtina. Deinstitutionalizacija įvyksta, kai papročių, struktūrų ir veiklos kompleksas modifikuojamas arba praranda savo buvimo priežastį (Britannica, The Information Architects of Encyclopaedia. „deinstitutionalization“ 2022).

Kobolt, Žižak ir Martinjak (2019) nurodo, kad deinstitutionalizacija apima perėjimą nuo institucinės prie šeimos globos bendruomenėje. Apie institucijoje (vaikų globos namuose) augančių vaikų žalą rašo Gvaldaitė ir Šimkonytė (2016), pabrėždamos, kad vaikams suteikiamos gyvenamosios patalpos bei darbuotojų priežiūra, tačiau „jie neapsaugomi nuo psichinės deprivacijos, kuri trunka kitomis formomis“ (Gvaldaitė ir Šimkonytė 2016, p. 56). Autorės pabrėžia faktą, kad globos namai nepritaikyti pozityviai vaiko socializacijai. Tokiose įstaigose sudėtinga užtikrinti individualius globojamo vaiko poreikius ir kokybiškus santykius su kitais asmenimis (Gvaldaitė ir Šimkonytė 2016). Naujaisiais tyrimais įrodoma, kad globos namuose gyvenančių vaikų intelekto ir psichinė raida sulėtėja ne tiek dėl įgimtų veiksmų ar centrinės nervų sistemos pažeidimų, kiek dėl nekokybiškų santykių. Mokslininkai atkreipia dėmesį ir į tai, kad gyvenimo globos namuose sąlygos gali sukelti įvairių vaikų sveikatos, pažintinių, emocinių, moralinių problemų. Vaikams suteikiamas būstas ir priežiūra, užtikrinamas tam tikras saugumas, bet jie neapsaugomi nuo psichinės deprivacijos, kuri trunka kitomis formomis. O svarbiausia – globos namai nepritaikyti vaiko pozityviai socializacijai, nes šios įstaigos, nors ir turi ganėtinai gerą materialinę bazę (pastaraisiais metais nemažai Lietuvos vaikų globos namų atnaujinti struktūriškai), nepanašios į šeimos aplinką, jose neįmanoma

užtikrinti individualių vaiko poreikių, o ypač – kokybiškų santykių su suaugusiais, reiškiasi bendravimo su suaugusiais trūkumas (Pileckaitė-Markovienė ir Lazdauskas 2007).

Kalbėdamas apie vaikų globos namų deinstitutionalizaciją Nsabimana (2016) teigia, kad tai nėra tik vaikų pašalinimas iš institucijų. Tai veikiau sistemingas politinis pokytis, dėl kurio daug mažiau vaikų, netekusių tėvų globos, bus priklausomi nuo stacionarios priežiūros ir daugės paslaugų, skirtų vaikams išlaikyti šeimose ir bendruomenėse. Bendruomeniniai vaikų globos namai tampa socialiniu ištekliu, kuris tarnauja pažeidžiamoms šeimoms, antra šeima, kai pirmoji, biologinė, neišgali šios funkcijos atlikti (Calcaterra 2014).

Toliau šioje dalyje rašoma apie deinstitutionalizaciją Lietuvoje.

Lietuvoje globos įstaigų pertvarkos projektas prasidėjo 2014 m. vasario 14 d. LR socialinės apsaugos ir darbo ministro paskelbtu įsakymu Nr. A1-83. Jis patvirtino „perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų planą“ (Griciūtė ir Senkevičiūtė-Doviltė 2018).

Remiantis straipsniu apie institucinės globos pertvarką Lietuvoje, įgyvendinant vaikų globos namų sistemos reformą siekiama: vaikams, netekusiems tėvų globos bei neįgaliesiems, „sudaryti sąlygas nuo gimimo augti biologinėje, tėvių ar globėjų šeimoje, šeimynoje“ (Institucinės globos pertvarka 2020, p. 11). Užtikrinant vaiko teisę augti šeiminiame aplinkoje, nutarta vaikus perkelti į bendruomeninius globos namus. 2021 metais Lietuvoje veiklą vykdė 130 BVGN, kuriuose augo 676 vaikai (Gyvenimas bendruomeniniuose vaikų globos namuose: tai namai, o ne institucija 2021).

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministrės Monikos Navickienės 2021 m. sausio 13 d. įsakyme Nr. A1-24 „Dėl bendruomeninių vaikų globos namų veiklos aprašo patvirtinimo“ pateiktos BVGN funkcijos, kurias turi išpildyti administracija, socialiniai darbuotojai. Vienos iš pagrindinių funkcijų yra:

- vaikui, netekusiame tėvų, suteikti palankias gyvenimo sąlygas, reikalingas jo gerovei (fizinei, protinei, dvasinei, dorovinei bei socialinei raidai, atitinkančiai individualius poreikius);
- sukurti vaikui emociškai palankius namus, kuriuose būtų ugdomas savarankiškumas, finansinis raštingumas. Organizuoti vaikui veiklas, programas, padėsiančias pasirengti savarankiškam gyvenimui;
- BVGN kartu su vaiko mokykla siekia jo akademinio pažangumo. „Motyvuoja vaiką mokytis ir įgyti išsilavinimą, padeda vaikui pasirinkti mokymosi profilį, brandos egzaminus, susiedami tai su vaiko pomėgiais ir būsima profesine veikla, organizuoja vaiko ugdymą karjerai, profesinį informavimą ir

profesinį konsultavimą, siekdami didinti asmeninį konkurencingumą darbo rinkoje“ (Dėl Bendruomeninių vaikų globos namų veiklos aprašo patvirtinimo, 2021);

- BVGN „laikosi vaiko gyvenamosios vietos pastovumo principo, užtikrindami vaikui nuolatinę gyvenamąją vietą ir pagal galimybes nuolat su vaiku dirbančių BVGN darbuotojų bei kitų specialistų komandą, išskyrus atvejus, kai vaiko poreikiai bei emociškai palanki aplinka kituose BVGN užtikrinami geriau“ (Dėl Bendruomeninių vaikų globos namų veiklos aprašo patvirtinimo 2021).

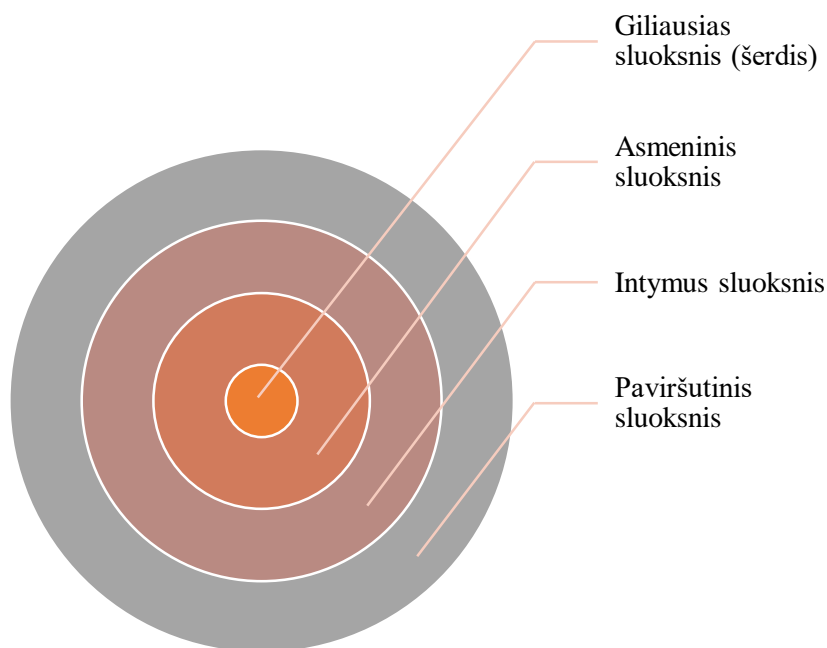
Vadovaujantis LR socialinės apsaugos ir darbo ministrės įsakymu Nr. A1-24, BVGN veikla organizuojama pagal šeimai artimos aplinkos sukūrimo principą. Kaip ir namuose, BVGN kartu su vaiku aptariama dienotvarkė (būreliai, kėlimasis, valgymas ir kt.), ji organizuojama atsižvelgiant į vaiko nuomonę. Ugdant vaiko savarankiškumą, kartu su juo perkamas maistas, drabužiai ir kiti daiktai. BVGN darbuotojai skatina vaikus maistą gamintis savarankiškai, atsižvelgdami į jų amžių ir brandą. Neorganizuojami, kaip anksčiau, viešieji pirkimai vaikams reikalingiems daiktams įsigyti. Taip pat ugdomas finansinis raštingumas, skiriant vaikui dienpinigius ir skatinant išleisti juos tikslingai. BVGN darbuotojai kartu su vaikais palaiko tvarką kambariuose ir bendro naudojimo patalpose. Taip pat formuojami vaiko higienos įgūdžiai. BVGN darbuotojas kiekvienam vaikui per savaitę turi skirti 2 valandas individualiam pokalbiui, „o prireikus – tiek laiko, kiek jo reikia problemai sėkmingai išspręsti ar vaiko bendravimo poreikiui patenkinti“ (Dėl Bendruomeninių vaikų globos namų veiklos aprašo patvirtinimo, 2021). Svarbu paminėti: užtikrinant, kad globojamo vaiko poreikiai būtų patenkinti, sudaromi individualios socialinės globos (ISGP) ir poreikių vertinimo (PV) planai. Juose aprašoma teikiama pagalba ir įvairūs darbo metodai. Pabrėžiamas savarankiškumo ugdymas (skatinant vaiką pačiam atlikti įvairias veiklas) (Individualios socialinės globos plano (toliau – ISGP) sudarymo rekomendacijos, 2011). Žalimienė (2007) teigia, kad sudarant ISGP būtina akcentuoti ne tik sunkumus, su kuriais susiduria vaikas, „bet ir jo šeimos stipriąsias ypatybes turimus išteklius“ (Žalimienė 2007, p. 58)

Apibendrinant galima teigti, kad visuomenės deinstitutionalizacija prasidėjo dėl mokslininkų tyrimų, kurie nustatė institucijos daromą žalą asmenų gyvenimui, taip pat įtakos turėjo ir žmogaus teisių judėjimai. Institucijos tapo labiau integruotos į žmogui artimą (namų) aplinką. Vaikų globos namų deinstitutionalizacijos tikslas – vaikams, netekusiems tėvų globos ir priklausomiems nuo institucinės priežiūros, užtikrinti teisę augti šeiminiėje aplinkoje. Šie namai tampa antra vaiko šeima, kai pirmoji, biologinė, neišgali šios funkcijos atlikti. Bendruomeniniuose vaikų globos namuose, kaip ir įprastoje šeimoje, su vaikais aptariamos jų dienotvarkės, atsiklausoma vaikų nuomonių. Mokomi savarankiškumo (apsipirkti, gaminti maistą).

1.2. Santykiais grįstas socialinis darbas

Santykiai yra sudėtingai apibrėžiama sąvoka, kadangi skirtinguose kontekstuose įvairiai suprantami ir aiškinami. Norint suprasti santykių prigimtį reikia gilintis ne tiek į socialinio darbo mokslinius, kiek į sociologijos, psichologijos šaltinius. Anot Farooqi (2014), santykiams būdingas stabilus sąveikos modelis tarp mažiausiai dviejų asmenų. Santykio metu žmonės daro poveikį vienas kitam. Asmenys tampa priklausomi vienas nuo kito ta prasme, kad bendraudami veikia vienas kito nuomonę, elgesį. Lietuvių kalbos enciklopedija (2022) santykį apibūdina kaip psichologinį ryšį, siejanti žmogų ar jų grupę su kitu žmogumi ar grupe tam tikromis bendromis savybėmis, požymiais. Clark ir Reis (1988) teigimu, jei dviejų žmonių elgesys, emocijos ir mintys tarpusavyje susijusios, žmonės vienas nuo kito priklauso – santykis egzistuoja. Mokslininkės rašo apie tarpusavio santykių priklausomybės aspektus: dalyvavimą; vertinimą; bendrų sprendimų priėmimą; konfliktų sprendimą; teisę palaikyti arba nutraukti nepasitenkinimą keliančius santykius. Asmenybės bruožai skirtingai veikia sąveiką ir santykių vystymąsi (Clark ir Reis 1988). Santykiai yra dviejų žmonių – tai lūkesčių rinkinys, grindžiamas tarpusavio sąveikos modeliu. Jei santykiai geri, bendravimas teikia pasitenkinimą visiems dalyvaujantiems. Jei prasti, partnerių sąveika fiziškai, psichiškai ar emociškai žaloja.

Analizuojant mokslinius šaltinius apie tai, kas vyksta santykyje, išryškėjo socialinės skverbties teorija. Detaliau ją aprašo tyrėjos Carpenter ir Greene (2015), kurios siekia paaiškinti, kaip informacija, kuria keičiamės, veikia tarpasmeninių santykių vystymąsi ir nutraukimą. Socialinis įsiskverbimas apibūdina ryšį, kuris perkelia santykius iš paviršutiniškų į intymesnius. Socialinis įsiskverbimas konkrečiai pasiekiamas per kryptingos informacijos apie save atskleidimą. Socialinė skverbtis gali vykti įvairiuose kontekstuose, įskaitant romantiškus, draugystę, socialines grupes (pavyzdžiui, religinių grupių ar futbolo klubų) ir darbo santykius. Teoriją paaiškina „svogūno modelis“. Socialinis įsiskverbimas – kaip procesas, per kurį asmenys „atplėšia“, atskleidžia vis gilesnę asmeninę informaciją per tarpasmeninę sąveiką ir pasiekia „pagrindinį aš“, atskleidžia intymiausias detales.

1 pav. Svogūno modelis

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Carpenter ir Greene 2015

Aiškinant detaliau svogūno modelį svarbu paminėti etapus, kuriais dalijamasi informacija. Pirmas etapas yra orientacija, kai žmonės dalijasi tik paviršutiniška informacija (išoriniais sluoksniais) apie save. Pradiniame etape žmonės atsargiai atskleidžia asmeninę informaciją. Antras socialinės skverbties teorijos etapas yra tiriamieji afektiniai mainai, kurių metu žmonės dalijasi ne tik paviršutiniška informacija, bet ir vis daugiau atsiskleidžia. Ryškėja asmenybės. Trečias etapas – afektiniai mainai, kurių metu atvirai dalijamasi informacija, o bendraujančių asmenų sąveika tampa vis artimesnė. Šiame etape atskleidžiama atsitiktinai ir spontaniškai. Paskutinis socialinės skverbties teorijos etapas yra stabilūs mainai, pasižymintys atvirumu, platumu ir giliomis pokalbių temomis. Šiame etape nuolat atskleidžiama intymiausia informacija apie save. Jam būdingas sąžiningumas ir intymumas, spontaniškumas, atvira minčių, jausmų ir elgesio išraiška. Žmonės ima dalintis informacija su artimiausiais draugais, gyvenimo partneriais, šeimos nariais. Socialinis prasiskverbimas gali ir mažėti dėl santykių konfliktų. Pagal socialinės skverbties teoriją savęs atskleidimas yra integralus visuose santykių etapuose, tačiau savęs atskleidimo pobūdis ir tipas laikui bėgant keičiasi (Carpenter ir Greene 2015).

Mokslininkai, teoriniu aspektu studijuojantys santykių koncepcijas ir charakteristikas socialiniame darbe, susiduria su keliomis būdingomis įtampomis ir iššūkiais. Santykiai apima kelis subjektus ir analizės lygius, yra dinamiški, nes vyksta darbo kontekste ir todėl yra jų paveikti (Heaphy et al. 2018). Asmuo organizacijoje palaiko ryšius su tiesioginiais vadovais, kolegomis, komandos nariais, mentoriais, klientais,

stažuotojais, pameistrais ir kitais darbuotojais, todėl nėra vieningo darbo santykių apibrėžimo. Tai sudėtingas ir daugialypis konstruktas su skirtingais akcentais pagal konkrečias perspektyvas ir pozicijas. Roffey (2016) teigia, kad kiekvieno organizacijoje esančio žmogaus įsitikinimai ir elgesys yra svarbūs kuriant santykių kultūrą. Darbo santykiams kyla daug iššūkių, tyrėjas pabrėžia problemą – nyksta ribos tarp darbo ir asmeninių santykių. Daugelis darbuotojų didžiąją laiko dalį praleidžia su bendradarbiais, klientais, o ne šeima ar kitais artimaisiais.

Kaip jau sakyta, nors aprašyti tyrimai apie žmonių santykius atlikti ne socialiniame darbe, jie gali būti pritaikomi, naudingi ir socialiniam darbui. Toliau šiame darbe bus kalbama apie santykiais grįsto socialinio darbo metodologinę prieigą tiek bendrai, tiek su socialiai pažeistais vaikais ar jaunuoliais.

Santykiais grįstas socialinis darbas apima kuriamą socialinio darbuotojo ir kliento ryšį, kurio kokybė ir rezultatai daugiausia priklauso nuo to, kaip bus padėta klientui. Socialinis darbuotojas siekia atrasti tinkamą komunikavimo būdą, elgesio modelį su klientu, kad užmegztų „sveiką“ profesinį ryšį ir padėtų klientui vadovaudamasis profesinėmis vertybėmis (Rollins 2020). Toliau išskiriamos pagrindinės socialinio darbo profesijos vertybės:

- Žmogaus humanistinės vertybės (orumas, teisingumas, asmens vertingumas);
- žmogaus teisė apsispręsti;
- žmogaus teisė keistis ir tobulėti;
- žmogaus konfidencialumo teisė (Strain-Gottfried 2008).

Socialinis darbas – tai įgūdžiai kurti ir palaikyti santykius, padedančius šeimoms stiprėti ir skatinti jų teisę į šeimos gyvenimą (Chapman 2015).

Užsienio mokslininkų Beresford, Croft ir Adshead (2008) teigimu, geras socialinis darbuotojas yra kaip „draugas“ ir „lygus“ savo klientui. Pasak mokslininko, klientai ieško „įprastos draugystės“, kurioje bendrauja vienodomis sąlygomis. Tyrėjas (iš naujo) pristato kliento ir socialinio darbuotojo santykių idėją. Jų santykių samprata nurodo į abipusės asmeninės informacijos pasikeitimą. Tai leidžia socialiniams darbuotojams skatinti ir puoselėti savo klientų pokyčius, o ne jų reikalauti. Gerą socialinį darbuotoją vaikai apibūdina kaip „draugą“, kuris būna šalia vaiko, kai reikia pagalbos (Oliver 2010).

Kleipoedszus (2011) teigia, kad pagalbos santykius socialiniams darbuotojams galima užmegzti per konfliktą, kurio metu įvyksta tikras įsitraukimas ir derybos, o ne dirbtinis jautrumas. Tačiau pagalbos santykiuje atsiranda socialinių darbuotojų profesinės vertybės, vaidmenys ir lūkesčiai. Šie aspektai kelia didelių iššūkių socialiniams darbuotojams, siekiantiems išlaikyti pusiausvyrą tarp profesinių, asmeninių ir privačių darbo su klientais elementų.

Morrison (2016) išryškina kelias temas, turinčias įtakos socialinių darbuotojų bendravimui su vaikais: fizinių vietų, kuriose socialiniai darbuotojai susitinka su vaikais, nenuspėjamumas; konkuruojančius šeiminius, organizacinius ir profesinius reikalavimus socialiniams darbuotojams; nepatogų bendravimą su vaikais. Paskutinis teiginys yra ypač svarbus, jį reikia išsamiau paaiškinti. Mokslininko atliktame tyrime išryškėjo socialinio darbo užduoties reikalavimų ir vaikų bendravimo būdų neatitikimas. Vaikai bendravo ne linijiniu būdu, kuris reikalingas formaliems vertinimams, duomenų, įrodymų rinkimui ar procedūroms. Dėl to socialiniai darbuotojai jaučiasi susirūpinę, ką vaikai sako, ir dažnai jaučia negalintys tuo pasidalyti, nes baiminasi, kad emocijos gali būti traktuojamos kaip „silpnumas ar profesinis nepakankamumas“, o ne kaip profesinis jautrumas ir prisitaikymas prie vaiko aplinkybių.

Calcaterra (2014) pabrėžia socialinių darbuotojų ir paslaugų vartotojų tarpusavio priklausomybę, kai abi šalys į susitikimą atsineša savo patirtį ir kontekstą, padėdamos pasitikėjimo ir dinamiškų santykių pagrindus. Socialinio darbuotojo ir kliento santykiams būdinga:

2 pav. Socialinio darbuotojo ir kliento santykiams būdingi bruožai

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Davidson 2005

Winter (2009) nustatė, kad socialiniai darbuotojai, užmezgę gilius santykius su slaugomais ar globojamais vaikais, patiria didelį emocinį krūvį.

Žmonių santykiai ir daugybė su jais susijusių problemų dažniausiai yra socialinių darbuotojų profesinių užduočių pagrindas. Folgheraiter (2012) sukūrė santykiais grįstą socialinio darbo paradigmą (angl. *Relational Social Work*), kurios pagrindinė idėja yra ta, kad pokyčiai atsiranda dėl abipusės socialinio darbuotojo ir kliento sąveikos. Socialinis darbas pagal apibrėžimą susijęs su socialiniais santykiais kaip pagrindiniu šaltiniu, iš kurio kyla jėga, reikalinga norimiems pokyčiams. Apibendrintai galima teigti, kad socialinis darbas skatina spręsti problemas, kad ir kokia jų kilmė būtų, išnaudodamas žmonių santykių energiją (Folgheraiter ir Raineri 2012). Folgheraiter (2012) santykiais grįstą socialinį darbą apibrėžia kaip praktikos paradigmą, kurioje praktikai nustato ir sprendžia problemas, pasitelkdami žmonių socialiniais tinklais. Telkiant ir plėtojant jų palaikymą bei problemų sprendimą, naudojami dalyvaujantys ir įtraukūs darbo būdai, tinklai, kurie gali apimti ir šeimos narius, draugus, kaimynus ir specialistus: mokytojus, sveikatos priežiūros ir socialinius darbuotojus. Kuriami tinklai formuojasi kaip profesionalus metodas, kai socialinis darbuotojas tiesiogiai ne teikia, o palaiko pagalbą, kai ji atsiranda. Iš šios perspektyvos socialinis darbuotojas veikia kaip pagalbininkas socialiniam tinklui spręsti problemas (Folgheraiter, 2007). Socialinis darbuotojas tampa tinklo vadovu. Jis mezga ir palaiko vaiko santykius su jam artimos aplinkos žmonėmis (mokytojais, artimiausiais giminaičiais, kitais asmenimis, su kuriais dažnai kontaktuoja). Taip mažėja socialinio darbuotojo reikšmė globojamo vaiko gyvenime, nes bendravimo ir santykio poreikį išpildo kiti tinkle esantys asmenys.

Santykiais grįstas socialinis darbas neprasideda nuo stebėjimo, kas veikia. Tai „hermeneutinė“ teorija, kilusi iš stebėjimo ir protingo dekodavimo to, kas atsitinka, kai socialinė intervencija veikia praktiškai. Ji paaiškina socialinio darbo praktikos paradoksą, kurio pozityvistinės teorijos negali paaiškinti. Taip yra todėl, kad profesijos pradžioje, kai nieko nebuvo žinoma apie pagalbos būdus ar teorijas, buvo puikūs socialiniai darbuotojai, kurie labai gerai padėjo. Kas buvo šių praktikų, neturinčių teorijos, veiksmingumo šaltinis? Jie naudojo protą ir gerą socialinį jausmą. Santykių teorija suteikia socialiniams darbuotojams pagrindą, kuriuo remdamiesi galime skaityti gerąsias praktikas ir metodiškai iš jų mokytis. Pagal santykių teoriją socialinis darbuotojas yra efektyvus, kai suvokia, kad problemos sprendimas atsiranda iš susijusių socialinių santykių (Folgheraiter 2007).

Santykiai pagal socialinio darbo esmę yra kaip pagrindinis šaltinis, iš kurio gali kilti jėga reikalinga norimiems pokyčiams pasiekti, todėl apibendrinant galima teigti, kad santykiai, kurie vystosi bendruomeniniuose vaikų globos namuose tarp socialinio darbuotojo ir globojamo vaiko, yra labai dinamiški. Globos apibrėžtame santykiyje žmonės turi įtakos vienas kito elgesiui. Jie tampa priklausomi vienas nuo kito, veikia vienas kito nuomonę. Bendruomeniniuose vaikų globos namuose socialinio darbo

pagrindu tampa globojamo ir socialinio darbuotojo santykis. Socialinis darbas orientuotas į santykius kaip į pokyčių pagrindą. Pagrindinė idėja yra, kad pokyčiai atsiranda dėl abipusio kliento ir socialinio darbuotojo noro veikti ir įveikti sunkumus.

1.3. Socialinio darbuotojo vaidmuo santykyje su vaikais BVGN

Kaip minėta anksčiau, užmegzdami santykius remiamės tuo, kas, mūsų manymu, reikalinga bendrauti su kitais tam tikrame kontekste. Socialiniame darbe sudėtingiau, nes pasireiškia profesinės vertybės, vaidmenys ir lūkesčiai. Tai kelia didelių iššūkių socialiniams darbuotojams, siekiantiems išlaikyti pusiausvyrą tarp profesinių, asmeninių ir privačių praktikos elementų. Todėl pirmiausia pakalbėkime apie vaidmens raišką apskritai, tai padės suprasti kontekstą bendrąją prasme, toliau neriant į gylį. Moreno (1961) teigia, kad kiekvienam individui būdingas tam tikras vaidmenų diapazonas, dominuojantis jo elgesyje, ir kad kiekvienai kultūrai būdingas tam tikras vaidmenų rinkinys, kurį ji priima.

Milkintaitės ir Marcinkevičienės (2013) teigimu, socialiniam darbuotojui svarbu suvokti savo profesinius vaidmenis, turėti atsakymus į klausimus, kokie jie yra, ką daro sudėtingomis akimirkomis. Taip priima save, atpažįsta ir laiko socialinio darbo profesijos atstovu. Nesuvokdamas vaidmenų ir jų svarbos dirbant su asmenimis, patiriančiais sunkumų, darbuotojas gali būti veikiamas aplinkos, neišmanančios socialinio darbo specifikos.

Profesiniai socialinio darbuotojo vaidmenys priklauso nuo to, kokioje įstaigoje dirba. Socialinių paslaugų teikėjo vaidmuo tam tikrame pagalbos procese susiformuoja per gebėjimą įgytas žinias sujungti su gebėjimu praktiškai pritaikyti bendrąsias žinias specifiniams klientams (Adomaitienė ir Balčiūnienė, 2018). Anot mokslininkų, socialiniai darbuotojai (toliau – SD), dirbantys su klientais, privalo turėti bendravimo įgūdžių ir psichologijos žinių, stengtis ugdyti gebėjimus tinkamai įvertinti klientą, kuris kreipiasi.

Socialinio darbo profesiniai vaidmenys yra daug apimantys. Jie specializuojasi:

- „socialinėje apsaugoje - teikia socialines paslaugas ir kitą reikalingą pagalbą asmenims, šeimoms, asmenų (šeimų) grupėms, palaiko socialinius ryšius su visuomene, kurdamas tvirtą, abipusiu pasitikėjimu grindžiamą ryšį;
- sveikatos priežiūroje - siekia įgalinti pacientą ir jo šeimą spręsti dėl ligos ir (ar) negalios atsiradusias psichosocialines problemas;
- švietime - konsultuoja asmenis, šeimas, asmenų (šeimų) grupes, ugdo asmenų (šeimų) socialines ir emocines kompetencijas bei gyvenimo įgūdžius ir (ar) įtraukia juos (jas) į neformaliojo švietimo veiklas, telkia asmens (šeimos) ir bendruomenės išteklius, siekdamas užtikrinti sėkmingą jų socializaciją;

- teisėtvarkoje - dirba socialinį darbą su įtariamuoju, kaltinamuoju, nuteistuoju ir (ar) nukentėjusiuoju pripažintu asmeniu ir (ar) siekia jų socialinės integracijos ir resocializacijos;
- asmens užimtume - siekia asmens užimtumo ir socialinės įtraukties didinimo;
- krašto apsaugoje - veikdamas krašto apsaugos srityje, organizuoja socialinių paslaugų teikimą krašto apsaugos sistemoje tarnaujantiems (dirbantiems) asmenims, atsargos ir dimisijos kariams, taip pat krašto apsaugos sistemoje tarnaujančių (dirbančių) asmenų, atsargos ir dimisijos karių artimiesiems, giminaičiams“ (Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas 2006).

Profesinių socialinio darbo vaidmenų yra daug. SD dirba ligoninėse, mokyklose, poliklinikose, policijos skyriuose, valstybinėse įstaigose, teismuose, versle ir kt. Tiesioginiai SD vaidmenys atsirado praktikuojant pirmuosius socialinio darbo metodus. Pirmieji metodai – dalyvavimas su asmenimis, grupėmis ir bendruomenėmis. Todėl SD vaidmuo natūraliai kinta pagal tai, ko reikia socialiai pažeistų žmonių, jų grupių ir bendruomenių gyvenimui gerinti. SD gali atlikti įvairius vaidmenis skirtinguose kontekstuose skirtingais karjeros laikotarpiais. Dhavaleshwar (2016) aprašo SD vaidmenis:

- atvejo vadybininkas koordinuoja pagalbą klientui. Dirba su konkrečiu atveju ir sprendžia asmens problemas;
- grupės darbuotojas sukuria komandas, komitetus ir kviečia delegatus įgyvendinti psichosocialinius grupės narių poreikių uždavinius. Jis stengiasi kelti grupės sąmoningumą tuo metu aktualiais klausimais;
- bendruomenės darbuotojas – pagrindinis socialinio darbuotojo vaidmuo bendruomenėje prasideda nuo įsipareigojimo puoselėti ir stiprinti bendruomenei priklausančių asmenų gebėjimus, įgūdžius ir motyvaciją spręsti kilusias problemas. Kuria aplinką pagal bendruomenės narių norus. Bendruomenėje dirbantis socialinis darbuotojas skatina politinį asmenų sąmoningumą;
- poreikių analitikas atlieka mokslines studijas, kuriomis siekiama išsiaiškinti visuomenės poreikius. Nevyriausybines organizacijas (NVO), vyriausybės pareigūnai, bendruomenė aktyviai dalyvauja poreikių analizės procese. Narių idėjos įtraukiamos į socialinių poreikių pasiūlymus bendruomenėms. Kiekviena bendruomenė (kaimo, miesto) turi savo problemų, kurios yra pagrindinės kliūtys vystytis. Socialinis darbuotojas aiškina priežastis, kurios trukdo bendruomenei tobulėti;
- projekto vadovas – socialinis darbuotojas svarbus analizuojant poreikius, įgyvendinant ir valdant projektus;

- pagalbininkas – socialinis darbuotojas padeda gauti išmokas neturtingiems, socialiai atskirtiems, nepalankioje padėtyje esantiems, neįgaliesiems asmenims, grupėms, marginalizuotoms visuomenės dalims, kurias teikia vyriausybė, NVO, tarptautinės agentūros (, UNICEF, Pasaulio sveikatos, Pasaulio prekybos, Jungtinių Tautų organizacijos ir kt.). Padeda bendruomenės nariams priimti vyriausybės teikiamas paslaugas;
- konsultantas konsultuoja visuomenę, sprendžia bendruomenės narių problemas.

Pasak Winter (2009), socialinio darbuotojo vaidmuo, įskaitant atvejo specialistą ar patarėją, socialinės kontrolės agentą ir kt., apima kelis tarpusavyje susijusias užduotis (veiklas užsibrėžtiems tikslams ir rezultatams pasiekti). Sėkmingai vykdydami užduotis, socialiniai darbuotojai privalo laikytis ir suderinti šiuos prieštarigus vaidmenis, nepamiršti žmogaus teisių ir socialinio teisingumo, kurie pabrėžia įgalinimą, lygybę, pagarbą ir orumą. Socialiniam darbuotojui dirbant su globojamais vaikais tai kelia vis daugiau susirūpinimo. Auga nepasitenkinimas darbu, kyla perdegimo tikimybė dėl vaidmenų dviprasmiškumo ir konflikto, streso, darbo krūvio, savarankiškumo trūkumo ir biurokratinės kontrolės.

Toliau šioje dalyje analizuojama socialinių darbuotojų santykių su vaikais vaidmenys BVGN.

Socialinio darbuotojo vaidmuo – plėtoti palaikančius, atvirus, sąžiningus ir skaidrius santykius su vaikais, kuriems gresia pavojus, ir jų šeimomis. Esminis socialinio darbuotojo darbas – išsiaiškinti vaiko pažiūras, norus ir jausmus. Socialiniai darbuotojai ne tik stebi ir vertina vaiko poreikius, bet ir remia šeimos gerovę teikdami informaciją ir, jei reikia, siūsdami nuorodas šeimoms į paslaugas, apimančias įvairias temas – nuo finansų ir užimtumo iki sveikatos ir santykių. Kalbant apie SD darbą su vaikais, netekusiais tėvų globos, svarbu paminėti Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministrės Monikos Navickienės 2021 m. sausio 13 d. įsakymą Nr. A1-24 „Dėl bendruomeninių vaikų globos namų veiklos aprašo patvirtinimo“, kuriame pateiktos BVGN funkcijos. Jas turi išpildyti administracija, socialiniai darbuotojai. Vienos iš pagrindinių funkcijų yra:

- Vaikui, netekusiam tėvų, suteikti palankias gyvenimo sąlygas, reikalingas jo gerovei (fizinei, protinei, dvasinei, dorovinei bei socialinei raidai, atitinkančiai individualius jo poreikius);
- sukurti vaikui emociškai palankius namus, kuriuose būtų ugdomas savarankiškumas, finansinis raštingumas. Organizuoti vaikui veiklas, programas, kurios padės pasirengti savarankiškai gyventi;
- įstaiga kartu su vaiko mokykla didina jo akademinį pažangumą. „Motyvuoja vaiką mokytis ir įgyti išsilavinimą, padeda vaikui pasirinkti mokymosi profilį, brandos egzaminus, susiedami tai su vaiko pomėgiais ir būsima profesine veikla, organizuoja vaiko ugdymą karjerai, profesinį informavimą ir profesinį konsultavimą, siekdami didinti asmeninį konkurencingumą darbo rinkoje“ (Dėl Bendruomeninių vaikų globos namų veiklos aprašo patvirtinimo 2021);

- įstaiga „laikosi vaiko gyvenamosios vietos pastovumo principo, užtikrindami vaikui nuolatinę gyvenamąją vietą ir pagal galimybes nuolat su vaiku dirbančių BVGN darbuotojų bei kitų specialistų komandą, išskyrus atvejus, kai vaiko poreikiai bei emociškai palanki aplinka kituose BVGN užtikrinami geriau“ (Dėl Bendruomeninių vaikų globos namų veiklos aprašo patvirtinimo 2021).

LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pateiktose pagrindinėse bendruomeninių vaikų globos namų funkcijose matyti, kad socialinio darbuotojo veiklos apima ne tik profesines kompetencijas, tačiau ir kuriamus emocinius ryšius su vaikais.

SD prižiūri bei teikia į vaikus, netekusius tėvų globos, orientuotas ir teisėmis pagrįstų vertinimų ataskaitas. Prižiūri, kad daugiausia dėmesio būtų skirta vaiko gerovei užtikrinti. Bendradarbiauja su vaikais, jų tėvais, globėjais ir specialistais. Siekia tiesiogiai suteikti santykiškai pagrįstą paramą. Lanksčiai ir kūrybingai reaguoja į situacijas. Teikia trumpalaikę ar ilgalaikę paramą. Organizuoja edukacines ar specializuotos terapinės paslaugos, kurios padeda atsigauti po įvairių emocinių įtampų (The context, roles and tasks of the child and family social worker 2020).

Šeimoje pasireiškiančių vaidmenų išpildymą BVGN lemia ne tik profesinės žinios, tačiau ir vidiniai socialinio darbuotojo pajautimai. Kiekvienas socialinis darbuotojas skirtingai supranta, kaip anksčiau minėtus vaidmenis išpildyti. Tyrinėjant BVGN socialinių darbuotojų vaidmenis, svarbu apibrėžti ir jo socialinę sąveiką su vaiku. Vienas iš sudedamųjų dalių yra psichologinis darbuotojo požiūris į darbą. Vaikai, globojami BVGN, pateikia daug sudėtingų klausimų, kuriems atsakyti reikia įgūdžių ir išminties (O'sullivan ir McMahan 2006).

Socialiniai darbuotojai išpildo aukščiau minėtas funkcijas: mokytojo, mamos, tėčio, draugo, baudėjo, kurios pasireiškia per santykį su globojamais vaikais. Taip pat išryškėja šeimos vaidmuo vaiko gyvenime, socialiniai darbuotojai taip pat turi jį išpildyti. Vaikas, atėjęs gyventi į BVGN, kuria naują draugystės tinklą, kurį galima traktuoti kaip socialinį kapitalą. Užmezgami tarpasmeniniai santykiai arba draugystė su socialiniu darbuotoju, kuris priklauso socialiniam vaiko tinklui. Jis gali būti apibrėžiamas kaip mazgų (pvz., asmenų, organizacijų) rinkinys, susietas tam tikrų socialinių santykių (pvz., draugystės) visuma. Ryšių tinklo analizės tyrimais nustatyta, kad stiprūs ryšiai svarbūs siekiant sėkmės ir asmenų pasitenkinimo gyvenimu (Hendrickson, Rosen ir Aune 2011). Taip pat svarbu paminėti ir tai, kad vaikas, dėl vienokių ar kitokių priežasčių netekęs tėvų, kelia lūkesčius juo besirūpinančiam socialiniam darbuotojui. Morrison (2016) pabrėžia, kad jaunuoliai nori, jog jų socialinis darbuotojas „stotų už mane ir būtų drąsus“. Winter, (2009) tyrimas rodo, kad vaikai tikisi iš socialinio darbuotojo nuoširdaus susidomėjimo; gero linkėjimo; mėgautis buvimu su juo.

Taigi vaidmenys, kuriuos socialinis darbuotojas turi išpildyti, priklauso nuo to, kurioje socialinėje srityje jis dirba. Socialinio darbuotojo veiklos apima ne tik profesines kompetencijas, tačiau ir kuriamus santykius su vaikais. Socialiniai darbuotojai globojamam vaikui atstoja antrą šeimą.

1.4. Santykio raiška BVGN per „AŠ ir TU“ prizmę

Kalbant apie bendruomeninius vaikų globos namus (toliau – BVGN), tai paprastai aštuonių gyvenančių vaikų ir šešių pamainomis dirbančių socialinių darbuotojų bendruomenė. Dar kitaip vadinami šeimos aplinkai artimi namai. Pirmiausia svarbu apibrėžti bendruomenės sąvoką apskritai. Bendruomeniniai vaikų globos, arba šeimos aplinkai artimi, namai – tai įprastai aštuonių gyvenančių vaikų ir šešių pamainomis dirbančių socialinių darbuotojų bendruomenė. Pirmiausia svarbu apskritai apibrėžti bendruomenės sąvoką. Pancioli (2017) įvardija žodžio „bendruomenė“ reikšmes. Pirmoji reiškia bendruomenę kaip bendrą vietą, jos narius jungia bendra visuma, socialiniai saitai, pagrįsti priklausymu bendrai geografinėi zonai. Į tai gali būti įtraukti ryšiai tarp subjektų, gyvenančių tame pačiame butų komplekse, kaimynystėje ar kaime. Antroji reikšmė reiškia bendruomenę kaip ryšių, pagrįstų bendrais interesais (aistra, etnine, kultūrine ar kalbine priklausomybe, patyrimu), visuma. Autorius pabrėžia keturias mažosios bendruomenės savybes: išskirtinumą, mažumą, savarankiškumą ir gyventojų homogeniškumą (KP 1994). Šiuo atveju bendruomeniniuose vaikų globos namuose gyvenantys vaikai sukuria vietą (šeimą), kurioje dominuoja bendri saitai ir buvimo tikslas sukuria vietą (šeimą), kurioje dominuoja bendri saitai ir būvimo tikslas.

Buber (2001), galvodamas apie bendruomenę, rašė: „bendruomenė yra ten, kur bendruomenė vyksta, nes ji remiasi asmeniškumo augimu ir jo patvirtinimu, atsigręžiant vienas į kitą.“ (p. 88–89). Buber bendruomenės samprata aiškina žmonių santykių būtį ne per individualybės prizmę (AŠ), o per žmonių grupės sąmonę veikti kartu išlaikant balansą tarp AŠ IR TU. Bendruomenė remiasi „asmeniškumo augimu ir jo patvirtinimu atsigręžiant vienas į kitą“ (Buber 2001, p. 89). Matyti, kad bendruomenė jungia žmones, kurie panašūs emociškai ir juos stiprina ištikimybė bendroms vertybėms, normoms ir prasmei. Bendruomenėje vyrauja tam tikras abipusiškumas, organizuotumas ir sutarimas, tam tikra sąveika ir bendravimas su kitu. Tarp BVGN globojamų vaikų ir socialinių darbuotojų dominuoja Buberio aprašytas balansas AŠ IR TU. Socialiniai darbuotojai vaikų dienotvarkes organizuoja atsižvelgdami į jų nuomonę, griežtai neprimesdami savosios.

Tačiau santykiyje tarp bendruomenės narių, kaip ir BVGN, neretai kyla nesusikalbėjimas. Buber (2001) išryškina aspektą, kuris stabdo dialogų kokybę tarp bendruomenės narių „...kai norima kitam primesti save, savo nuomonę bei laikyseną taip, kad jis galvotų, jog dvasinis rezultatas yra jo paties jau turėtas įsitikinimas,

kurį tas poveikis tik išlaisvino“ (p. 40). Neretai dominuojantis bendruomenės narys savo poziciją bando primesti bendrai grupė nuomoni. Todėl dialogo svarba tarpusaviuose santykiuose dažnai sumenksta. Tam išvengti Buber siūlo bendruomenės nariams dialoge atsigręžti į partnerį. Kiekvienas pokalbio dalyvis laiko kitą kaip asmenybę su savo nuomone, požiūriu ir patirtimi. Socialinis bendravimas yra svarbus ir dažniausiai lemiamas veiksnys, formuojantis socialinį kapitalą. Juo grindžiami socialiniai procesai: socializacija, adaptacija, ugdymas, saviugda, kurie daro įtaką pažintiniam ir doroviniam vaikų vystymuisi šeiminiuose vaikų namuose (Mozolev et al. 2021).

Santykio dalyviai (socialiniai darbuotojai ir globojami vaikai) atsisuka ir pamato vienas kitą, taip užsimezga dialogas. Socialiai pažeistas asmuo pajaučia, kad yra matomas ir suprastas. Toks santykis atsiskleidžia ir tarp socialinio darbuotojo bei globojamo vaiko. Bendruomeniniuose vaikų globos namuose turi būti išlaikomas socialinio darbuotojo ir globojamo vaiko dialogas. Galutinis šio proceso tikslas yra individuali vaiko transformacija, kurios rezultatas – padidėjusi savivertė, atsiradę ar pagerėję visuomeniniai ryšiai, gebėjimas įgyti reikalingų įgūdžių, reikalingų asmeniniams tikslams siekti. Dialogu socialinio ugdymo procese „stengiamasi pažinti, bet ne perduoti žinias, ir būtent dialogas padeda žmonėms pasiekti savo reikšmingumą, keisti ar perkurti pasaulį“ (Venclovienė 2015, p. 117). Socialinis darbuotojas didina vaiko sąmoningumą, savarankiškumą ir kitus gyvenimiškus įgūdžius. Šiuo požiūriu pasireiškia socialinio darbuotojo ir globojamo vaiko prieraišumo santykis. Vykstantis santykis tampa savaiminis reiškinys. Taigi galima teigti, kad BVGN, kaip socialinis laukas, skleidžiasi žmogiškume, ir jei išlaikomas dialogas, BVGN gyvuoja ir vystosi, kitaip tariant turi galios ir potencialo augti. Tačiau globojamų vaikų ir juos prižiūrinčių socialinių darbuotojų santykiai yra labai dinamiški, jų pobūdis ir raida – labai skirtingi ir nuolat kinta.

1.5. Prieraišumo santykis BVGN

Praplečiant mintį apie prieraišumo teoriją svarbu paminėti jos ištakas. Britų psichologas John Bowlby buvo pirmasis prieraišumo teoretikas, apibūdinęs prieraišumą kaip tvarų psichologinį žmonių ryšį. Psichologas buvo suinteresuotas suprasti išsiskyrimo nerimą ir kančią, kurią patiria vaikai, kai atskiriami nuo pagrindinių globėjų. Pagrindinė prieraišumo teorijos mintis sako, kad pirminiai globėjai (tėvai), kurie reaguoja į kūdikio poreikius, leidžia jam išsiugdyti saugumo jausmą. Kūdikis žino, kad globėjas yra patikimas, o tai sukuria saugią bazę vaikui tyrinėti pasaulį. J. Bowlby monotropinė prieraišumo teorija rodo, kad prisirišimas yra svarbus vaikui išgyventi. Iš esmės jis teigė, kad monotropijos prigimtis (prieraišumas, suvokiamas kaip gyvybiškai svarbus ir artimas ryšys tik su vienu asmeniu) reiškia, kad negebėjimas inicijuoti motinos prieraišumo arba jo žlugimas sukels rimtų neigiamų pasekmių (McLeod 2007). Prieraišumo teorija orientuota į žmonių santykius ir ryšius, ypač ilgalaikius, įskaitant tėvų ir vaiko, romantiškų partnerių

santykius (Cherry 2013). Kai pajaučia nerimą, vaikas apie tai praneša verksmu, judesiais, į tai instinktyviai reaguoja globėjai (tėvai), sukurdami abipusį sąveikos modelį. Svarbu pabrėžti, kad prieraišumą lemia ne vaiko aprūpinimas maistu, o pagrindinių globėjų rūpestis ir reagavimas į vaiką (McLeod 2007). J. Bowlby ir kiti įrodė, kad puoselėjimas ir reagavimas yra pagrindiniai prieraišumo veiksniai (Cherry 2013).

J. Bowlby vartoja terminą „motinos trūkumas“, tai reiškia, kad vaikas praranda motiną ir kartu nesugeba išsiugdyti prieraišumo. Jo monotropijos teorija paskatino suformuluoti hipotezę, kurios pagrindinė prielaida yra nuolatinis kūdikio ir pirminės globėjos (t. y. motinos) prisirišimo sutrikimas, kuris gali sukelti ilgalaikių pažinimo, socialinių ir emocinių sunkumų kūdikiui. Ilgalaikės motinos trūkumo pasekmės gali būti šios: nusikalstamumas; sumažėjęs intelektas; padidėjusi agresija; depresija; nemeilės psichopatija (negebėjimas parodyti meilės ar rūpesčio kitiems. Tokie asmenys veikia impulsyviai, mažai atsižvelgdami į savo veiksmų pasekmes. Pavyzdžiui, nejaučia kaltės dėl asocialaus elgesio) (McLeod 2007). Motinos ir vaiko ryšio sutrikimas pirmaisiais gyvenimo metais sukelia rimtą ir nuolatinę žalą socialiniam, emociniam ir intelektualiniam vystymuisi. Prisirišimas prie pirminio globėjo veda prie kitos pagrindinės J. Bowlby koncepcijos – „vidinio darbo modelio“, kuris yra pažintinis rėmas. Jį sudaro psichinės reprezentacijos, kurias vaikas naudoja bendraudamas su kitais žmonėmis. Iki trejų metų šie darbo modeliai yra neatsiejama vaiko asmenybės dalis. Tai reiškia, kad vidinis darbo modelis turi didelės įtakos, kaip vaikas (vėliau ir suaugęs) suvokia pasaulį ir bendrauja su kitais. Taip motina yra būsimų santykių su kitais žmonėmis prototipas (Bjerre, Madsen ir Petersen 2021).

Mary Ainsworth išplėtė originalų J. Bowlby darbą. Jos novatoriškas „Keistos situacijos“ tyrimas atskleidė didžiulį prisirišimo poveikį elgesiui. Tyrimo metu mokslininkai stebėjo 12–18 mėnesių vaikus, kaip jie reaguavo į situaciją, kai buvo trumpam palikti vieni, o vėliau suvesti su savo motinomis. Remdamasis tyrėjų pastebėjimais, Ainsworth apibūdino keturis pagrindinius prisirišimo stilius:

1. Ambivalentiškas prieraišumas: šie vaikai labai susijaudina, kai vienas iš tėvų išeina. Manoma, kad dviprasmiškas prieraišumo stilius yra neįprastas. Kadangi tėvai retai būna šie vaikai negali būti priklausomi nuo savo pagrindinio globėjo, kuris bus šalia, kai jiems jų reikia;
2. vengia prisirišti: tokie vaikai linkę vengti tėvų ar globėjų, nerodydami pirmenybės tarp globėjo ir visiškai nepažįstamo žmogaus. Toks prieraišumo stilius gali atsirasti dėl piktnaudžiavimo ar nerūpestingų globėjų. Vaikai, kurie baudžiami už pasitikėjimą globėju, išmoks ateityje nesikreipti pagalbos;
3. dezorganizuotas prieraišumas: šie vaikai demonstruoja painų elgesio derinį, atrodo dezorientuoti, apsvaigę ar sumišę. Jie gali vengti tėvų arba jiems priešintis. Aiškaus prisirišimo modelio trūkumas, ko gero, susijęs su nenuosekliu globėjo elgesiu. Tokiais atvejais tėvai gali būti ir paguodos, ir baimės šaltinis, o tai lemia permainingą elgesį;

4. saugus prisirišimas: vaikai, kurie gali pasikliauti savo globėjais, jaučia nerimą, kai yra atskirti, ir džiaugsmą, kai susijungia. Nors vaikas gali būti nusiminęs, jis jaučiasi užtikrintas, kad globėjas grįš. Išsigandę, saugiai prisirišę vaikai jaučiasi patogiai (Cherry 2013).

Vėliau tyrinėtojai, remdamiesi tyrimais, pridėjo penktą prisirišimo stilių, vadinamą netvarkingu, nesaugiu prisirišimu (Cherry 2013). Taip pat tyrėjai atskleidė prierašumo sutrikimą lemiančius veiksnius: vaikai, užaugę globos namuose, gali nesugebėti išsiugdyti pasitikėjimo jausmo, reikalingo prisirišimui sukurti (Cherry 2013).

J. Bowlby, dirbęs kartu su James Robertson, pastebėjo, kad vaikai, atskirti nuo motinų, labai kentėjo. Net kai tokius vaikus maitino kiti globėjai, nesumažėjo vaiko nerimas (McLeod, 2007). Jie nustatė tris progresuojančius etapus, kai nėra prierašumo:

1. Protestas: vaikas verkia, rėkia ir pikta protestuoja, kai tėvai išeina. Jis stengsis prisirišti prie tėvų, kad sustabdytų juos;
2. neviltsis: vaiko protestai ima liautis, jis atrodo ramesnis, nors vis dar nusiminęs. Vaikas nepriima kitų asmenų paguodos, dažnai atrodo užduras ir niekuo nesidomi;
3. atsiskyrimas: jei atskiriama nuo motinos dažnai, vaikas vėl pradeda bendrauti su kitais žmonėmis. Grįžus motinai jis atstums ją ir rodys stiprius pykčio ženklus.

Tyrimai rodo, kad negebėjimas suformuoti saugaus prisirišimo ankstyvame gyvenime gali turėti neigiamos įtakos elgesiui vėlyvojoje vaikystėje ir visą gyvenimą. Vaikams, kuriems diagnozuotas opozicinis iššaukimo sutrikimas (ODD), elgesio sutrikimas (CD) arba potrauminio streso sutrikimas (PTSD), dažnai pasireiškia prisirišimo problemų, galbūt dėl ankstyvos prievartos, nepriežiūros ar traumos. Gydytojai teigia, kad vaikams, įvaikintiems vyresniems nei 6 mėnesiai, kyla didesnė prisirišimo problemų rizika. Nors suaugusių prisirišimo stiliai nebūtinai yra tokie patys, kaip kūdikystėje, ankstyvas prisirišimas gali turėti rimtos įtakos vėlesniems santykiams. Vaikystėje tvirtai prisirišę linkę turėti gerą savigarbą, tvirtus romantiškus santykius ir gebėjimą atskleisti save kitiems. Šie vaikai taip pat savarankiškesni, jiems geriau sekasi mokykloje, užmezga sėkmingus socialinius santykius ir patiria mažiau depresijos bei nerimo (Cherry 2013).

Nors ankstyvose studijose daugiausia dėmesio buvo skiriama motinai, dabar plačiai pripažįstama, kad seneliai ir kiti svarbūs vaikui asmenys taip pat gali atlikti „pagrindinės globėjos“ vaidmenį. Socialinio darbo tyrinėtojai prierašumą suvokia kaip natūralistinį reiškinį. Bjerre, Madsen ir Petersen. (2021) teigia, kad prierašumo teorija ypač reikšminga socialiniam darbui, nes ji nagrinėja dalykus, už kuriuos socialiniai darbuotojai turėtų prisiimti atsakomybę, pavyzdžiui, tėvų ir vaikų ryšius, globą ir vaikų poreikių tenkinimą.

Pabrėžiama, kad prieraišumo teorija nepalieka vietos alternatyviems požiūriams į santykius, o tai lemia vaikų auklėjimo biologizavimą.

Smith, Cameron ir Reimer (2017) teigia, kad socialiniai darbuotojai ir socialiniai pedagogai atsainiai vartoja terminus „nesaugus ir nerimastingas prisirišimas“, dažnai neturėdami klinikinio supratimo. Mokslininkai siūlo kalbėti tik apie santykius, kurie gali būti reikšmingi. Santykiai egzistuoja ir klesti už bet kokio biologinio determinizmo ribų. Pasak Smith, Cameron ir Reimer (2017), globėjai ir globos namų darbuotojai neapmokyti dirbti su vaikais, netekusiais tėvų, ir tik retais atvejais tarp jų yra kvalifikuotų terapeutų ar konsultantų. Vaikų priežiūra globos namuose laikoma moraline ir (arba) praktine užduotimi. Šie santykiai kyla iš pačios priežiūros, kaip socialinio proceso, ir kasdienės žmogaus veiklos, kuriose „AŠ egzistuoju per santykį ir su KITAIS“. Globos namuose vaikams ruošiamas maistas, rūpinamasi jų fizine ir emocine būkle. Šie veiksmai yra gilių santykių pagrindas. Jie reiškiasi kasdieniame globėjo ir globojamo vaiko gyvenime. Nepaisant prisirišimo teorijos, auklėjama per kasdienę rūpestingą veiklą, bet dar labiau – per abipusiai plėtojamus santykius, kuriuos lengvina „buvimas kartu“. Socialiniai darbuotojai turi išmokti formuoti ir palaikyti šiltus ir artimus santykius, kurie prieraišumo teorijos šalininkams yra gyvybiškai svarbūs, dirbant su vaikais bendruomeniniuose vaikų globos namuose. Tokie santykiai suteikia mokymosi, emocinio stabilumo ir priklausymo pagrindą. Tačiau vien gerų santykių, nors ir būtinų, neužtenka vaikams ugdyti. Naudingų santykių su vaikais užtikrinimo sąlyga yra ne tik globėjų ir globos namų darbuotojų asmenybės ir praktika, bet ir nuolatinis darbuotojų buvimas su vaikais.

Apibendrinant saugus prieraišumas yra pagrindas, kuris leidžia vaikui išsiugdyti saugumo jausmą. Prieraišumo sutrikimas sukelia ilgalaikių pažinimo, socialinių ir emocinių sunkumų vaikui augant. Pasireiškia nusikalstamumas; sumažėjęs intelektas; padidėjusi agresija; depresija; nemeilės psichopatija. Prieraišumo teorija yra reikšminga socialiniam darbui, nes pasireiškia dalykai, už kuriuos socialiniai darbuotojai turėtų prisiimti atsakomybę, pavyzdžiui, tėvų ir vaikų ryšius, globą ir vaikų poreikių tenkinimą.

1.6. Ribos socialiniame darbe

Mokslininkai ragina socialinius darbuotojus, dirbančius su vaikais ir jaunimu, ypač bendruomeniniuose vaikų globos namuose, megzti stabilius, atvirus ir pan. santykius. Ir čia išryškėja profesinių ribų išlaikymo svarba. Visgi socialinis darbuotojas pirmiausia yra darbuotojas, kurio darbas – prižiūrėti vaikus. Jis nebus visą gyvenimą su vaiku, gyvenančiu bendruomeniniuose vaikų globos namuose. Pirmiausia aptarkime, kas yra profesinės ribos. Tai gairių, lūkesčių ir taisyklių rinkinys, nustatantis etinius ir techninius standartus socialinės globos aplinkoje, saugaus, priimtino ir veiksmingo darbuotojų elgesio ribas. Tai lemia daugybę skirtingų veiksnių: sveikata ir sauga, terapinis procesas, praktiniai sumetimai, finansavimas, klientų ir darbuotojų sauga. Dėl to „ribos“ yra bendras terminas, apibūdinantis labai įvairias taisykles ir gaires (Cooper 2012). Ribos, kaip ir įstatymai bei taisyklės, padeda apsaugoti gyvenimą nuo chaotiško pavojaus. Kadangi socialinis darbas yra pagalbos profesija, socialiniams darbuotojams dažnai sunku suderinti asmenines ir profesines ribas.

Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodeksas (2016) teigia, kad socialiniai darbuotojai su klientais „palaiko tik profesinius ryšius“ (Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodeksas, 2016). Tai reiškia, kad turi nusistatyti ir išlaikyti profesines ribas, kurios yra labai svarbus siekiant padėti klientui.

Profesinių santykių ribos sunkiai suprantamos. Visame pasaulyje socialinio darbo etikos kodeksai aiškiai nurodo, kad socialiniai darbuotojai turi elgtis sąžiningai, palaikyti santykius su klientais. Ir vis dėlto šie etikos kodeksai praktiškai neapibrėžia, kas yra „profesinis elgesys“ šiuose santykiuose. Žinoma, socialiniams darbuotojams suteikta laisvė apibrėžti savo profesinius santykius yra sveikintina, nes šių santykių parametrus didelę įtaką daro kontekstas. Pavyzdžiui, apkabinimai. Stacionarioje globos įstaigoje dirbantis socialinis darbuotojas gali raminau apkabinti išsigandusį mažametį vaiką, kuris pirmą naktį praleidžia ne namuose. Tikėtume, kad tas pats darbuotojas, siekdamas nuraminti, svarstyty kitokį fizinį veiksma, kai dirbs su paaugliu, patyrusiu seksualinę prievartą. Kokia sudėtinga dinamika lemia išmintingą sprendimą? Ar sakytume, kad visi apkabinimai yra neriboti bet kokiame kontekste? Žinoma, kai kurios profesinio seksualinio nusižengimo aukos gali pasisakyti už tokį draudimą, atsižvelgdamos į bendrą patirtį, kad apkabinimai gali būti žingsnis ribų pažeidimo link. Tačiau prieraišumo teoretikai pateikia mums argumentų, kodėl vaikų ar jaunuolių apkabinimai yra sveikintini (Davidson 2005). Kiekvienas socialinis darbuotojas praktikuoja remdamasis teoriniu pagrindu, nesvarbu, ar jis tai pripažįsta. Kai kurie socialiniai darbuotojai gali nebūtinai pripažinti ar suprasti savo teorinę sistemą, bet veikiau praktikuoti remdamiesi prielaidomis ir įsitikinimais, kuriais vadovaujamosi pagal asmeninę ar profesinę patirtį ir nebūtinai iš nusistovėjusių, ištirtų teorijų (Chapman 2015).

Taigi priimti ribų neperžengiančius sprendimus santykiuose su klientais yra praktinis socialinio darbuotojo įgūdis.

Profesionalumas dažnai siejamas su tikrumu, kompetencija ir teorinėmis žiniomis. Globos santykiuose ribos yra santykinės, jas reikia apibrėžti. Tai reiškia svarbą funkcionuoti tarp ribų, kurios yra dinamiškos, ir galimybę lanksčiai spręsti problemas, kurios yra statiškos. Praktikoje socialiniai darbuotojai elgiasi taip, kad gali atrodyti, jog griauna praktikos normas (Ingram ir Smith 2018). Pagrindinė socialinių darbuotojų ir klientų santykių savybė yra praktika. Ji pabrėžia profesinius santykius kaip terpę, kurioje socialinis darbuotojas gali bendrauti ir įsikišti į kliento gyvenimą. Šis modelis remiasi tokiu socialinio darbo praktikos supratimu:

- Bendradarbiavimu grindžiami kliento ir socialinio darbuotojo santykiai yra priemonė, per kurią nukreipiamos intervencijos;
- išlaikyta pagarba socialinio darbuotojo ir kliento santykiuje apima praktiką, įtraukiant ir įgalinant klientą;
- žmogaus elgesys yra sudėtingas ir daugialypis. Žmonės yra ne tik racionalios, bet ir emocinės (sąmoningos ir nesąmoningi) būtybės, tai ir praturtina, kartu ir apsunkina žmonių santykius (Chapman 2015).

Atsižvelgiant į taikomų intervencijų specifiką socialiniame darbe, išlaikant objektyvumą ir apsisaugant nuo su darbo etika nesuderinamų situacijų, susijusių su galimais asmeniniais, seksualiniais, finansiniais ar kitokiais konfliktais, būtina laikytis profesinio atstumo (Marc, DimÉny ir Bacter 2019). Socialinių darbuotojų patirties stoka, per didelis įsitraukimas gali lemti peržengtas profesines ribas.

Pasak Handon (2009), tai, kad neišlaikomos profesinės ribos, lemia šie veiksniai: socialinio darbuotojo susitapatinimas su klientų problemomis; iš klientų pasakojimų kylantys stiprūs jausmai, emocijos; kliento asmeniniai klausimai; darbuotojo patiriamas nuovargis / stresas; klientų nusivylimas; klientų patrauklumas; klientų manipuliavimas; susitikimai su klientais ne darbo metu; nestandartinės darbo aplinkos; klientų priklausomybė nuo darbuotojo. Taip pat Handon (2009) aprašo penkias pagrindines priežastis, dėl kurių pažeidžiamos ribos: 1) intymūs santykiai; 2) asmeninės naudos siekimas; 3) emociniai ir priklausomybės poreikiai; 4) altruistiniai gestai; 5) atsakas į nenumatytas aplinkybes. Išryškėja jautri socialinio darbuotojo atvirumo su klientu riba. Būtina nustatyti ir palaikyti socialinio darbo ribas, siekiant apsaugoti socialinius darbuotojus, klientus ir organizaciją, kurioje jie dirba, ir išvengti emocinio streso (Rollins 2020). Žemiau išvardinti elgesio veiksniai gali įspėti, kad pažeidžiami darbuotojo ir kliento santykiai:

- Darbuotojas suteikė klientui savo asmeninį el. pašto adresą, mobilųjį telefoną, namų adresą ar telefono numerį arba netgi „MySpace“ ar „Facebook“ paskyrą;
- darbuotojas yra šilto būdo ir mėgsta fizinį ryšį su klientais, pavyzdžiui, apsikabina arba apkabina kontakto metu, bučiuojasi, trina pečių, rankas ar veidą, kad suteiktų klientui komfortą ir palaikytų;
- darbuotojas linkęs rengtis provokuojančiai tomis dienomis, kai planuoja susitikti su klientu (-ais);
- darbuotojas linkęs praleisti nepaprastai daug laiko su klientu, tiek suplanuotų, tiek neplanuotų vizitų metu, palyginti su kitais klientais;
- darbuotojas laisvai dalijasi ir aptaria asmeninę patirtį su klientu;
- darbuotojas išleidžia asmenines lėšas klientų poreikiams tenkinti, ypač jei agentūra už juos nemoka, darbuotojas pats prisiima išlaidas;
- darbuotojas kartu su klientu vartoja narkotikus ir / ar alkoholį;
- bendradarbiai kalba apie darbuotoją ir jo santykius su konkrečiais klientais (Handon 2009).

Handon (2009) pabrėžia, kad kai kuriais atvejais tai gali būti darbo santykių klausimas arba darbuotojo mokymo ar instruktavimo stoka. Socialiniam darbuotojui, kuris rūpinasi vaikų gerove, išlaikyti aukščiau išvardintas ribas yra didelis iššūkis. Pasak Handon (2009), darbuotojai, teikdami socialines paslaugas vaikams, dažnai išgirsta istorijų, kurios gali „sudaužyti širdį“ arba sukelti „užuojautą“ jų išgyvenimams ir (arba) skausmui. Daugelis patyrė nepriežiūrą ar kitokį smurtą. Socialiniam darbuotojui, aiškiai nenustačius ribų ir (arba) nesuvaldžius savo emocijų, kliento (vaiko) ir darbuotojo santykiai gali tapti gana migloti. Vėliau užuot padėjęs, socialinis darbuotojas gali skaudinti klientą, atskleisdamas ar dalindamasis asmenine patirtimi. Tačiau Handon (2009) išskirtas M. H. Erickson brandos etapas, kai dėmesys sutelkiamas į intymumą ir tarpasmeninių santykių plėtrą, gali reikšti, kad 22–25 metų socialiniai darbuotojai yra pažeidžiami dėl asmeninio savęs ir (arba) profesinio savęs ieškojimo. Taip pat dėl to, kad socialiniai darbuotojai naudojasi ir (arba) piktnaudžiauja valdžia. Tai ypač pavojinga dirbant su pažeidžiamais klientais, kuriems trūksta sprendimų priėmimo ar įgalinimo įgūdžių. Ingram ir Smith (2018) teigia, kad globos santykių ribos yra santykinės, todėl reikia pabrėžti ne tik atstumą, bet ir ryšį. Svarbu atskirti ribas, kurios yra dinamiškos ir gali būti lanksčiai diegiamos, ir kliūtis, kurios yra statinės ir teikia pirmenybę nuosekliam taikymui.

Cooper (2012) pateikia peržengtomis riboms įtakos turinčius veiksnius:

- Socialinio darbuotojo klaida. Užmaršumas, nekokybiškas akademinis pasiruošimas, netinkamas sprendimų priėmimas, informacijos trūkumas. Sąmoningas gerų ketinimų sprendimas, tačiau kenkiantis klientui;
- netinkamas kliento elgesys. Negebėjimas laikytis ribų ar tyčinis ribų peržengimas;
- atsitiktinumas. Yra daug situacijų, kai riba gali būti peržengta ne dėl darbuotojo ar kliento kaltės. Pavyzdžiui, klientas ir socialinis darbuotojas tą pačią naktį lankosi tame pačiame bare / klube arba abu pakviečiami į tas pačias vestuves;
- organizacinės nesėkmės / aplaidumas. Netinkamas valdymas, lėšų arba darbuotojų trūkumas.

Taip pat laikas ir stresas – daugelis socialinės srities darbuotojų užversti biurokratija. Dėl to jaučia stresą ir spaudimą. Dažnai nespėja padaryti, ko reikalaujama. Bendravimas – daugeliui komandų sunku kokybiškai bendrauti tarpusavyje, nes neturi užtektinai informacijos, kaip nuosekliai valdyti ribas. Tai dažnai nutinka dėl spaudimo, laiko ir darbo krūvio, didžiulio informacijos kiekio, kad viską žinotų. Skirtingi požiūriai / asmenybės – tikėtina, kad komandoje ar organizacijoje yra daug įvairių požiūrių į darbą su klientais. Žinoma, tai naudinga klientams, nes su skirtingais klientais bus skirtingai dirbama. Tačiau dėl to gali būti sudėtinga valdyti, vienodai ir nuosekliai išlaikyti ribas. Sudėtingi socialinių darbuotojų vaidmenys – globos srities socialinių darbuotojų vaidmenys stato juos į labai sudėtingą padėtį, pavyzdžiui:

- Socialiniai darbuotojai dirba kliento namuose ir tuomet ribos tampa siauresnės nei dirbant „darbo“ aplinkoje;
- nakvynės namų, dienos centrų, vaikų globos namų socialiniai darbuotojai praleidžia daug laiko su klientais, kuriems tiesiogiai netaikoma terapija. Tai skatina socialinį bendravimą ir artimesnį, asmenišką santykį;
- dirbant mažoje vietinėje bendruomenėje daug didesnė tikimybė pamatyti savo klientus ne darbo metu. Taip jie gaus daugiau informacijos apie socialinį darbuotoją ir bus sunkiau išvengti dvejopų santykių;
- dauguma socialinės srities darbuotojų skatinami užmegzti ryšį su savo klientais. Todėl yra labai plona linija tarp kurių santykių su klientais ir peržengtų ribų (Cooper, 2012).

Taip pat Cooper (2012) pateikia „pilkosios zonos“ skalę. Ji rodo iš ribų peržengimo kylančią žalą, kurios reikšmė gali labai skirtis. „Pilkosios zonos“ modelyje naudojama slankioji skalė matuoja žalą (galimą arba faktinę). Skalės pradžioje, šviesiausioje zonoje, yra nekenksmingas elgesys, o socialinio darbuotojo veiksmai, keliantys didelę žalą, yra tamsiausioje. Ši skalė yra tik grafinė ribų teorija.

3 pav. „Pilkos zonos“ skalė. Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Cooper 2012

Ramus ir pagarbus elgesys, kliento išklausymas, pagalbinio socialinio darbuotojo vaidmens priminimas klientui, užuojauta, ribų nustatymas ir išlaikymas yra itin svarbūs susidūrus probleminėse situacijose. Išryškėja jautri socialinio darbuotojo atvirumo su klientu riba. Būtina nustatyti ir palaikyti socialinio darbo ribas, siekiant apsaugoti socialinius darbuotojus, klientus ir organizaciją, kurioje jie dirba, ir išvengti emocinio streso (Rollins 2020). Todėl galima teigti, kad daugelis profesiniam elgesiui taikomų apribojimų kuria saugius, atvirus, stabilius, skaidrius santykius, aiškiai pagrįstus kliento poreikiais. Svarbu, kad socialinio darbuotojo santykiai su klientu būtų profesionalūs, paremti sąveika ir bendradarbiavimu ir būtų laikomasi abipusiai sutartų taisyklių Komandinis darbas, diskusijos su kolegomis ir viršininkais, refleksija, mokymai padeda socialiniam darbuotojui gerinti bendravimą ir plėsti santykių su klientais perspektyvas.

2. TYRIMO METODIKA

Empirinio tyrimo metu buvo siekiama įgyvendinti baigiamojo magistro **darbo tyrimo tikslą** – naudojant mokslinės literatūros ir kokybinio interviu turinio analizes, atskleisti socialinio darbuotojo vaidmens dilemas bendruomeniniuose vaikų globos namuose, pasireiškiančias per asmeninį ir profesinį santykį su vaiku. Taip pat atsakyti į **tyrimo darbo uždavinius**:

1. Ištirti socialinių darbuotojų santykių su vaikais dinamiką, atskleidžiant profesinių ir asmeninių santykių dilemas.
2. Atskleisti socialinio darbuotojo ribas (profesines ir asmenines), kurias pasireiškia bendraujant su vaikais bendruomeniniuose vaikų globos namuose.
3. Atskleisti socialinių darbuotojų prisirišimo prie vaiko pobūdį bendruomeniniuose vaikų globos namuose.

Šiame poskyryje aptariama tyrimo atranka, metodai, instrumentai ir duomenų analizės būdai. Tyrimui pasirinkta socialinių mokslų siūloma kokybinių tyrimų metodologija. Kokybinis tyrimas pasirinktas siekiant suprasti tyrimo informantų (socialinių darbuotojų) konstruojamas prasmes, vertinimus ir patirtį bendruomeniniuose vaikų globos namuose dirbant su globojamais vaikais.

Tyrimo tipas. Duomenims analizuoti naudota kokybinio tyrimo analizė. Pasak Kardelio (2002), kokybiniam tyrimui būdinga interpretacinė paradigma (arba modelis). Šiai paradigmai svarbu suprasti „subjektyvų žmogaus patirties pasaulį, stengiantis į eiti į žmogaus vidų“ (Kardelis 2002, 32 p.). Taip per tyrėjo interpretuojamą objektą atsiskleidžia individualus socialinio pasaulio ir socialinių veikėjų suvokimas. Kokybiniai tyrimai leidžia atskleisti žmogaus gyvenime vykstančius reiškinius, iš to sekančius pojūčius, patirtis, išgyvenimus (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas 2017). Kokybinio tyrimo atlikėją domina ne tik holistinis proceso apibūdinimas, bet ir atskiri jį sudarantys vienetai – žmogus, kaip įvairių vaidmenų atlikėjas, žmonės ir bendruomenė, kurioje jie yra (Bitinas, Rupšienė ir Žydžiūnaitė 2008).

Tyrimo metodai. Socialinių darbuotojų vaidmenų teikiant socialines paslaugas bendruomeniniuose vaikų globos namuose supratimo ir priėmimo dilemų analizei pasitelkta socialinių darbuotojų patirtis, duomenų rinkimo ir analizės metodai.

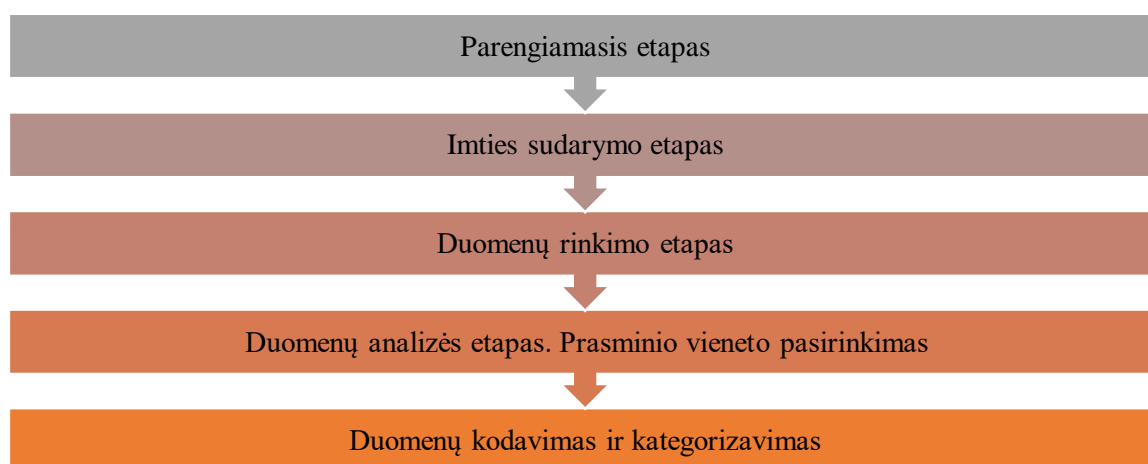
Duomenų rinkimas. Pasirinktas pusiau struktūruotas interviu su ekspertais. Taip stengiamasi į temą pažvelgti iš profesinės pusės. Remiantis Gaižauskaite ir Valavičiene (2016), interviu klausimų gairės ir jo eiga buvo suplanuoti iš anksto, tačiau pusiau struktūruotas interviu pasirinktas dėl galimybės į tyrimo planą įtraukti klausimus, kurie suteiktų daugiau informacijos tiriamą temą. Šis interviu būdas patogus, nes galima reaguoti į informanto atsakymus bei juos patikslinti ir gauti daugiau duomenų.

Tyrimo duomenys (interviu su ekspertais) buvo renkami pasitelkiant „Microsoft Teams“ programą.

Duomenų analizės metodas ir jo pagrindimas. Duomenims analizuoti pasirinkta kokybinio turinio analizė, kurios modelį aprašė Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas (2017) knygoje „Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai“. Šis metodas pasirinktas, nes suteikia tyrėjui galimybę „sutraukti didelės apimties informaciją, pagal turinį ir prasmę jungiant tyrimo duomenis į subkategorijas ir kategorijas bei formuluoti empiriniais duomenimis pagrįstas išvadas“ (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas 2017, p. 57).

Pasak anksčiau minėtų autorių, pasitelkiant šį metodą analizuojama verbalinė, rašytinė ir vaizdinė informacija. Atliekant kokybinę turinio analizę sistemingai nagrinėjami tekstiniai duomenys. Taikant kokybinio turinio analizės metodą, tyrimo duomenys susisteminti ir apibendrinti, apibūdinant reiškinius ir atskleidžiant, „kokias prasmes žmonės suteikia šiems reiškiniams“ (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas 2017, p. 57). Vienas iš šio metodo tikslų – „išsamiai ir sistemingai“ (Žydžiūnaitė, Sabaliauskas, 2017, p. 57) aprašyti tiriamą reiškinį.

Pagal Žydžiūnaitės ir Sabaliausko (2017) aprašytą kokybinio turinio analizę taikyti tokie etapai:

4 pav. Kokybinio turinio analizės etapai

Šaltinis: sudaryta autorės

Tyrimo instrumentas. Pusiau struktūrizuotas interviu klausimynas sudarytas iš dviejų blokų (žr. 1 priedą). Pirmas skirtas socialinių darbuotojų santykių raiškai su vaikais atskleisti. Antras – išanalizuoti socialinių darbuotojų profesinį ir asmeninį bendravimą su vaikais, gyvenančiais bendruomeniniuose vaikų globos namuose.

Tyrimą sudarė šie penki etapai:

1. 2021 m. rugsėjo mėnesį pradėta mokslinės lietuvių ir užsienio literatūros, teisės aktų ir kitų dokumentų analizė, kuri trūko iki 2022 m. vasario.
2. 2022 m. vasario mėnesį pagal surinktą teorinę medžiagą sukonstruotas tyrimo instrumentas – pusiau struktūruoti 2 interviu klausimų blokai.
3. 2022 m. kovo mėnesį atlikti 6 interviu su ekspertais nuotoliniu būdu per „Microsoft Teams“ programą. Taip pat kovo mėnesį interviu transkribuoti ir pradėta jų analizė koduojant.
4. 2022 m. balandžio mėnesį interviu baigti analizuoti ir pradėtos rašyti išvados.
5. 2022 m. gegužės mėnesį baigtos rašyti išvados ir rekomendacijos.

Tyrimo organizavimas

1. **Parengiamasis etapas.** Jo metu apgalvota ir nuspręsta, kokį tyrimo metodą pasirinkti. Suformuota ekspertų imtis, rasta metodika duomenims analizuoti ir pasirinkti duomenų analizės vienetai.
2. **Imties sudarymo etapas.** Jo metu nuspręsta apklausti socialinius darbuotojus, dirbančius bendruomeniniuose vaikų globos namuose tiesiogiai su vaikais, nes jie suteikia vertingos informacijos tiriamą temą. Taikytas netikimybinės imties atrankos metodas atrenkant ekspertus, kurie informatyviausiai atskleidžia nagrinėjamą problemą. Taip tyrėja atrinko ekspertus, kurie geriausiai perteikia pasirinktos grupės ypatumus ir „suteikia informacijos apie tyrimo objektą arba aplinką“ (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas 2017, p. 61).
3. **Duomenų rinkimo etapas.** Duomenys surinkti imant pusiau struktūruotus interviu iš socialinių darbuotojų, dirbančių bendruomeniniuose vaikų globos namuose. Kadangi duomenys nestruktūruoti, taikyta indukcinė kokybinio turinio analizė. Tyrėjos ir eksperto pokalbis buvo įrašomas ir transkribuojamas.
4. **Duomenų analizės etapas. Prasminio vieneto pasirinkimas.** Interviu tekstai buvo „skirstomi į žodžių frazių sancaupus, į prasminius vienetus, susijusius su pagrindine tyrimo tema“ (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas 2017, p. 64). Taikyta latentinė turinio analizė, taip interviu turinys „sutelkiamas į prasmes, kurias skirtingose situacijose įgyja pagrindines sąvokas“ (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas 2017, p. 67). Buvo pasirinkti pagrindiniai turinio analizės kodavimo vienetai – atskiros temos, kurios išreikštos atskirais ekspertų interviu sakiniiais ar jų dalimis. Sakiniuose buvo ieškoma pagrindinės

temos. Prasminiai vienetai pasirinkti atsižvelgiant į tyrimo tikslą. Analizuojami duomenys buvo skaitomi ne vieną kartą, siekiant kuo giliau juos suprasti.

5. **Duomenų kodavimas ir kategorizavimas.** Atsižvelgiant į tyrimo tikslą pasirinkta indukcinė metodologinė nuostata, nes analizuota mažai nagrinėta tema. Lyginamos išskirtos kategorijos. Analizuojant duomenis buvo gretinami prasminiai vienetai (ekspertų sakiniai), priskiriant juos „tai pačiai kategorijai“ (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas 2017, p. 69), taip atskleidžiant pagrindinius kategorijų skirtumus.

Tyrimo imtis. Remtasi Žydžiūnaitės ir Sabaliausko (2017) taikyta kriterine atranka, kuomet gretinami atvejai, kurie atitinka nustatytus kriterijus. Taip atrinkti socialiniai darbuotojai, dirbantys bendruomeniniuose vaikų globos namuose, kurie išsamiausiai atskleidžia nagrinėjamą temą. Tyrimo analizė rėmėsi duomenų kaupimo principu, „kai iš dalyvių nebegaunama nauja informacija apie tyrimo objektą“ (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas 2017, p. 61), duomenys ėmė kartotis. Tyrime dalyvavo 6 socialiniai darbuotojai.

Pagal baigiamojo darbo temą ir literatūros analizę nustatyti kokybinio tyrimo dalyvių atrankos kriterijai:

1. Socialinis darbuotojas, mokslus baigęs prieš dvejus metus, dirba bendruomeniniuose vaikų globos namuose iki 2 metų.
2. Du socialiniai darbuotojai, dirbantys bendruomeniniuose vaikų globos namuose daugiau nei 3 metai.
3. Trys socialiniai darbuotojai (nuo 25 metų). Darbo patirtis – per 3 metus.

Išlaikant anonimiškumą ir konfidencialumą ekspertai užkoduoti pagal lytį ir eiliškumą (M1 – moteris, V2 – vyras) ir pareigas (S – socialinė darbuotoja;), pavyzdžiui, V1, V2, M3, M4 ir t. t. Taip pat užrašyta, kiek metų dirba bendruomeniniuose vaikų globos namuose.

1 lentelė. Ekspertų aprašymas (šaltinis: sudaryta autorės)

Eksperto koduotė	Darbo patirtis
M1	3 metai
V2	2 metai
V3	4 metai
M4	15 metų
V5	4 metai
M6	2 metai

Tyrimo etika. Visi tyrime dalyvavę informantai pasirinko laisva valia atsakyti į užduodamus klausimus ir dalintis savo patirtimi. Visi 6 ekspertai buvo informuoti apie tyrimo tikslą, jo eigą ir

duomenų naudojimą. Tyrime minimi vietovardžiai yra išgalvoti, vardai – pakeisti. Tyrimo dalyviai buvo užtikrinti dėl gautos informacijos konfidencialumo ir anonimiškumo (Rupšienė 2007).

Tyrimo ribotumas.

Atliekant tyrimą pastebėta, kad kai kurie tyrimo dalyviai ieško teisingų atsakymų į užduotus klausimus, vis tyrėjos perklausia, ar gerai atsako. Taip pat jautėsi ekspertų nenoras nerti giliau į savo vidų ir atsakyti į klausimus nuoširdžiai, o ne pagražinant tiesą, ar ją nutylint.

Kadangi tyrėja neturi didelės duomenų rinkimo patirties yra didelė tikimybė, kad duomenų rinkimo metodas gali būti su trūkumais. Taip pat ankstesnių tyrimų šioje srityje trūkumas.

3. EMPIRINIO TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ

Šioje dalyje pateikiami empirinio tyrimo rezultatai, išvados ir rekomendacijos.

3.1. Socialinių darbuotojų motyvacija dirbti bendruomeniniuose vaikų globos namuose

Socialinis darbas bendruomeniniuose vaikų globos namuose pilnas iššūkių. Neretai tenka susidurti su tiesiogine ir netiesiogine vaikų agresija, manipuliacijomis ir kitais dalykais. Tai turi įtakos dažnai darbuotojų kaitai. Todėl pristatant tyrimą svarbu suprasti socialinio darbuotojo motyvaciją dirbti bendruomeniniuose vaikų globos namuose, kadangi ji iš dalies lemia darbo metodiką. Išanalizavus ekspertų pateiktą informaciją išskirtos dvi kategorijos – socialinio darbuotojo nurodomos priežastys, susijusios su vidinėmis paskatomis ir atsitiktinumu. Taip pat analizės metu išskirtos trys subkategorijos: noras padėti vaikams; svajonė ugdyti vaiką iš BVGN; neplanuotas įsidarbinimas (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Socialinių darbuotojų motyvacija dirbti bendruomeniniuose vaikų globos namuose

Kategorijos	Subkategorijos	Pagrindžiantys teiginiai
Socialinio darbuotojo nurodomos priežastys, susijusios su vidinėmis paskatomis	Noras padėti vaikams	„...kai atsirado mano vaikai... kažkuom jaučiuosi jiems reikalinga, galinti padėt...“ (M1) „...man faina čia dirbti su jais...“ (V3) „...gal čia paskatino ateit čia dirbt, nes man teko ir pačiam čia gyvent...“ (V3)
	Svajonė ugdyti vaiką iš BVGN	„...seną svajonę dirbti mokytoju... ...nusprendžiau eit ir dirbt su jaunuimu, su vaikais...“ (V2) „...globoti šeimoje nepavyko, nemačiau, kad pavyktų, kad būtų gerai, taip va atėjau dirbti į globos namus...“ (M1)
Socialinių darbuotojų nurodomos priežastys, susijusios su atsitiktinumu	Palankios darbo sąlygos	„...ieškojau darbo, kur galėčiau grafiką suderinti su studijom... atsidūriau atsitiktinai...“ (M6) „...tiesiog taip susiklostė, kad gavau pasiūlymą ir jisai man visai patiko...“ (V5) „...buvome perkelti iš šeimos ir vaiko gerovės centro...“ (M4)

Analizuojant tyrimo duomenis buvo išskirta subkategorija – svajonė ugdyti vaiką iš BVGN. Socialiniai darbuotojai atskleidė, kad įgyvendino seną svajonę globoti bei padėti vaikams iš BVGN: *...globoti šeimoje nepavyko, nemačiau, kad pavyktų, kad būtų gerai, taip va atėjau dirbti į globos namus... (M1)*. Pagal Lietuvos įstatymų nustatytą tvarką fiziniam asmeniui suteikiama galimybė globoti vaiką ar kelis. Pasiryžusiam tai padaryti asmeniui iš pradžių siūlomas laikinas vaiko svečiavimasis savaitgaliais, vaiko atostogų, švenčių metu. Per šį laiką atsiskleidžia vaiko galimybės pritaipyti globėjų šeimoje (Globa (rūpyba), 2022). Šis informantės pasisakymas rodo, kad noras globoti vaiką kilo iš motiniško instinkto. Tokia darbo motyvacija

yra kiek komplikuoja, nes, tikėtina, ekspertė sieks vaikams atstoti mamą ir tai lems jos, kaip socialinės darbuotojos (profesionalės), vaidmenį ir iškils dilema: „kas aš esu šiam tėvų globos netekusiam vaikui?“.

Kitas informantas pabrėžė seną svajonę būti mokytoju ir ją įgyvendinti pavyko pradėjus dirbti bendruomeniniuose vaikų globos namuose: *...seną svajonę dirbti mokytoju... nusprendžiau eit ir dirbt su jaunimu, su vaikais... (V2)*. Vaikų, gyvenančių BVGN, ugdymas ir socializavimas yra pagrindinė veikla, kuria užsiima socialiniai darbuotojai, ugdydami juos visaverčiam gyvenimui (Hidalga ir Villardón-Gallego 2019). Taip pat svarbu pabrėžti, kad darbuotojas, atėjęs į darbą įgyvendinti svajonių, tikėtina, dirbs širdimi, pilna noro padaryti dėl vaikų daugiau nei reikalauja formalios darbo funkcijos, o tai galimai turės įtakos profesionaliam darbui.

Toliau analizuojant interviu buvo išskirta subkategorija *noras padėti vaikams*. Gyvendama šeimoje ir augindama savus vaikus pajuto, kad *...kažkuom jaučiuosi jiems reikalinga, galinti padėt... (M1)*. Šie aspektai apskritai būdingi socialinio darbo motyvacijai, taip nurodo ir tyrėjos Lepeškienė ir Zuromskaja (2012) – vienas iš esminių motyvų renkantis darbą yra noras padėti socialiai pažeistam.

Išanalizavus tyrimo dalyvių pateiktą informaciją apie motyvuojančias priežastis dirbti BVGN, buvo išskirta kategorija *atsitiktinumas*. Informantų atsakymuose išryškėjo, kad daugelis ne turėjo išankstinių planų įsidarbinti BVGN, o atėjo atsitiktinai. Buvo teigiama, kad vienas iš veiksnių, paskatinęs dirbti, buvo tas, kad BVGN sudaro galimybę dirbti slankiuoju grafiku, paromis ar pusę darbo dienos, sudaromos palankios sąlygos studijuoti: *...ieškojau darbo, kur galėčiau grafiką suderinti su studijom... atsidūriau atsitiktinai... (M6)*. Apklaustieji pabrėžė, kad darbas BVGN buvo jų veiklos tąsa po Lietuvoje 2014 m. vasario 14 d. prasidėjusio globos įstaigų pertvarkos projekto: *...buvome perkelti iš šeimos ir vaiko gerovės centro... (M4)*. Galima teigti, kad asmuo, atėjęs dirbti neturėdamas aiškios motyvacijos, tik vedinas palankaus darbo grafiko, nelabai įsitrauks į globojamų vaikų ugdymą ir priežiūrą. Toks darbuotojas, mažai tikėtina, sukurs profesionalų santykį su globojamais vaikais.

Apibendrinant tyrimo dalyvių atsakymus galima teigti, kad viena iš pagrindinių priežasčių, lėmusių jų darbą bendruomeniniuose vaikų globos namuose, susijusi su noru suteikti pagalbą tėvų globos netekusiems vaikams. Nes socialinio darbuotojo darbo funkcijos BVGN apima tokius aspektus: vaikų socialinį bei formalųjį ugdymą; vaiko atstovavimą ir kitus. Atlikdami šias darbo funkcijas socialiniai darbuotojai įgyvendina svajones, kaip padėti vaikui, ugdyti ir globoti jį. Kita priežastis susijusi su atsitiktinumu, nes tinkamas darbo grafikas, globos įstaigų pertvarka sudarė palankias sąlygas dirbti bendruomeniniuose vaikų globos namuose. Taip pat svarbu pabrėžti, kad socialinių darbuotojų, dirbančių BVGN, darbo specifika, vaidmenys tiesiogiai priklauso nuo intencijų, dėl kurių atėjo dirbti. Moteris, susilaukusi savo vaikų ir pajutusi

galinti duoti daugiau globojamiems vaikams, tikėtina, pasirinks asmeniškiausius darbo metodus nei darbuotojas, atsitiktinai atėjęs.

3. 2. Socialinio darbuotojo požiūris į vaiką (klientą)

Bendruomeniniuose vaikų globos namuose įprastai gyvena aštuoni vaikai, o pamainomis dirba šeši socialiniai darbuotojai. Neretai BVGN vadinami šeimos aplinkai artimais namais (bendruomene). BVGN bendruomenėje globojamų vaikų ir juos prižiūrinčių socialinių darbuotojų sąveika yra labai dinamiška. Formalius reikalavimus ir užduotis, kuriuos turi padaryti socialinis darbuotojas, neretai perdengia neformalios kalbos su vaikais, kurios daro įtaką pažintiniam ir doroviniam vystymuisi šeiminiuose vaikų namuose (Mozolev et al. 2021). Atlikus ir išanalizavus tyrimą išskirta kategorija socialinio darbuotojo požiūris į vaiką. Išanalizavus informantų atsakymus išskirtos trys subkategorijos: profesinis požiūris į vaiką; požiūris kaip į savą vaiką; požiūris kaip į vyresnį autoritetinę draugą (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Socialinio darbuotojo požiūris į vaiką (klientą)

Kategorijos	Subkategorijos	Pagrindžiantys teiginiai
Socialinio darbuotojo požiūris į vaiką	Požiūris į vaiką kaip klientą	„...labiau profesinį negu praeitam darbe...“ (M1) „...yra mano klientai... esu socialinis darbuotojas...“ (M6) „...bet vis tiek aš myliu savo darbą ir tuos vaikus...“ (M4)
	Požiūris kaip į savą vaiką	„...kaip šeima“ (V3) „...gyveni, kaip su savo vaikais elgiesi... labai daug asmeniškumo. Jie man labai savi atrodo tie vaikai, sava...“ (M1) „...žiūrėti kaip į savo vaiką...“ (M4)
	Požiūris kaip į vyresnį autoritetinę draugą	„Gal toksai kaip vyresnis draugas...“ (V5) „...stengiuosi būti draugiškas...“ (V2) „...arba brolis su tvirtu autoritetu...“ (V5)

Išanalizuoti tyrimo dalyvių interviu patvirtino teorinėje dalyje išdėstytus Beresford (2008) teiginius, kad geras socialinis darbuotojas yra kaip draugas klientui, todėl abipusiai keičiamasi informacija. Patvirtinti Kleipoedszus (2011) mintys, kad kasdienis rūpestingumas ir pripažinimas yra svarbesni už formalumus ir procedūrinius reikalavimus. Lietuvos įstatymai taip pat numato, kad socialinio darbuotojo veiklos bendruomeniniuose vaikų globos namuose apima ne tik formalius reikalavimus, kaip: atstovauti vaikui, užtikrinti medicininę priežiūrą ir kt., bet ir sukurti globojamam vaikui emocinį saugumą, užtikrinti dvasinį vystymąsi. Tai patvirtino ir išanalizuoti tyrimo dalyvių interviu. Tyrimas atskleidė subkategoriją požiūris kaip į savą vaiką šeimoje. Tyrimo dalyviai teigia, kad BVGN gyvenantys vaikai jiems yra tarsi šeimos nariai ir auklėja juos panašiai kaip ir savo vaikus: *...kaip šeima (V3); ...gyveni, kaip su savo vaikais elgiesi... labai daug asmeniškumo. Jie man labai savi atrodo tie vaikai, sava... (M1); ...žiūrėti, kaip į savo vaiką... (M4)*.

Moksliniuose šaltiniuose pabrėžiama socialinių darbuotojų, ypač bendruomeninių vaikų globos namų, santykių su vaikais ir jaunimu svarba ir galimybė per tai siekti stabilaus, atviro šių vaikų ir jaunuolių gyvenimo. Visgi socialinis darbuotojas pirmiausia yra darbuotojas, kurio darbas – prižiūrėti vaikus. Jis nesirūpins visą gyvenimą jais ir todėl galima teigti, kad globojamo vaiko prilyginimas šeimos nariui nedera su socialinio darbuotojo etika, neišlaikomi profesionalūs santykiai. Tokiuose santykiuose socialinis darbuotojas galimai susipainios tarp vaidmenų. Nenorėdamas taps ne socialiniu darbuotoju, o vaiko artimuoju. Taip pat analizuojant interviu atsiskleidė subkategorija socialinio darbuotojo požiūris į vaiką kaip vyresnį autoritetingą draugą: *Gal toksai kaip vyresnis draugas... (V5); ...stengiuosi būti draugiškas... (V2); ...arba brolis su tvirtu autoritetu... (V5)*. Pasak Ingram ir Smith (2018), socialinio darbo profesionalumas dažnai siejamas su tikrumu, kompetencija ir teorinėmis žiniomis. Vaikų globos santykiuose ribos yra santykinės, jas reikia apibrėžti. Tai reiškia svarbu funkcionuoti tarp ribų, kurios yra dinamiškos, ir galimybę lanksčiai spręsti problemas, kurios yra statiškos. Socialiniams darbuotojams vaikai bendruomeniniuose namuose kelia užuojautą. Daugelis jų patyrė nepriežiūrą ar kitokį smurtą. Socialiniam darbuotojui aiškiai nenustačius ribų ir (arba) nesuvaldžius savo emocijų ir neįsisąmoninus, kad jis – tik darbuotojas, vaiko ir jo santykis gali tapti gana dviprasmiškas. Užuoat padėjęs, gali globotiniui pakenkti (Handon 2009). Todėl analizuojant ekspertų interviu buvo atskleista subkategorija – požiūris į vaiką kaip klientą. Socialiniai darbuotojai pabrėžė, kad į vaiką žiūri kaip į klientą: *...labiau profesinį negu praeitam darbe... (M1)*. Ekspertė teigė, kad pirmuose bendruomeniniuose vaikų globos namuose nepavyko išlaikyti profesinio santykio su vaikais. Tam įtakos turėjo nuostata, kad dirba su likimo nuskriaustais vaikais. Ekspertė dalinosi, kad nenubrėžė ribų. Vakaraus su globojamomis mergaitėmis kalbėdavosi asmeniškais temomis. Ir galiausiai ekspertė suprato, kad tapo drauge, ne socialine darbuotoja. Todėl išėjo dirbti į kitus bendruomeninius vaikų globos namus, kuriuose kuria profesinį santykį. Tai rodo, kad darbuotojai, neturintys darbo patirties BvGN, sunkiai suvokia savo vaidmenį šių vaikų gyvenime ir pereina į asmeninį santykį. Kiti ekspertai teigia, kad: *...yra mano klientai... esu socialinis darbuotojas... (M6)*; *...bet vis tiek aš myliu savo darbą ir tuos vaikus... (M4)*. Matyti, kad kiti ekspertai turi tvirtą nuostatą, jog vaikui yra socialiniai darbuotojai. Tai reiškia, kad jų vaidmenys bendruomeniniuose vaikų globos namuose apibrėžti per darbo funkcijas. Šie darbuotojai, tikėtina, su globojamais vaikais eis į asmeninį santykį, kadangi jų darbo metodai paremti daugiau teorinėmis žiniomis, o ne asmeninėmis nuostatomis.

Apibendrinant socialinių darbuotojų atsakymus galima teigti, kad pasireiškia įvairus požiūris į globojamą vaiką, nėra vienos dominuojančios nuomonės. Socialiniai darbuotojai globojamą vaiką traktuoja ne tik kaip paslaugų gavėją, bet ir kaip savo vaiką. Taip pat laiko save autoritetingu globojamo vaiko draugu. Galima daryti išvadą, kad socialiniai darbuotojai galėtų tarpusavyje derinti šiuos požiūrius, aišku, apibrėždami ribas. Taip socialiniai darbuotojai išpildytų LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos

pateiktas bendruomeninių vaikų globos namų funkcijas, kurios apima ne tik profesines kompetencijas, tačiau ir su vaikais kuriamus emocinius ryšius.

3.3. Socialinio darbuotojo santykiai su vaiku

Kaip minėta teorijoje, bendruomeniniai vaikų globos namai yra tarsi bendruomenė, kurioje vyrauja tam tikri abipusiškumas, organizuotumas ir sutarimas, sąveika ir bendravimas su kitu. Kiekvienas pokalbio dalyvis (vaikas ir socialinis darbuotojas) laiko kitą asmenybe, turinčia savo nuomonę, požiūrį ir patirtį. BVGN, kaip socialinis laukas, sklaidžiasi žmogiškume, ir jei išlaikomas tarpusavio santykių dialogas, BVGN gyvuoja ir vytyosi, kitaip tariant, turi galios ir potencialo augti (Buberis 2001). Tačiau globojamų vaikų ir juos prižiūrinčių socialinių darbuotojų santykiai yra labai dinamiški, pobūdis ir raida – labai skirtingi ir nuolat kinta. Analizuojant informantų atsakymus buvo atskleista BVGN socialinių darbuotojų ir globojamų vaikų santykių dinamika. Tyrimas atskleidė dvi kategorijas – santykių su vaikais dinamiką ir vaiko lūkestį iš santykio su socialiniu darbuotoju. Buvo išskirtos šešios subkategorijos: draugiški santykiai su vaiku; priešiški santykiai su vaiku; profesiniai santykiai su vaiku; vaiko pagalbos lūkestis iš santykio; vaiko saugumo lūkestis iš santykio; vaiko atvirumo lūkestis iš santykio (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. Socialinio darbuotojo santykiai su vaiku

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai
Socialinio darbuotojo santykiai su vaiku	Draugiški santykiai su vaiku	„Jeigu aš kažko nereikalauju, tai tie santykiai būna šilti, draugiški...“ (V2) „Bet bet bet visumoje geras tas santykis“ (V5) „...kai kurie vaikai pas mane dar atvažiuoja, aplanko“ (M4 P) „Nu nepasakysiu, kad puikiai, bet, kad gerai, tai tikrai... toks kaip draugas“ (V3) „tiesiai šviesiai sakau jiems, ką galvoju. Ir jie man tiesiai šviesiai sako, ką galvoja...“ (V2) „...žiūriu į visus lygiai, vaikai labai skirtingi, kaip ir visi žmonės labai skirtingi, klientai...“ (M6)
	Priešiški santykiai su vaiku	„Jeigu tik pradėdi ten kažką reikalaut, tada jie tampa priešiški...“ (V2) „Jeigu neįmanoma kažko tai padaryt, tai reikalauk nereikalavęs“ (M6)
	Profesinės kompetencijos dilema santykiuose su vaikais	„Kaip socialinio darbuotojo, dirbančio bendruomeniniuose vaikų globos namuose. Tas santykis tikrai yra profesionalus...“ (M6) „paslaugų gavėjai“ (V5)
Vaiko lūkestis iš santykio su socialiniu darbuotoju	Vaiko pagalbos lūkestis iš santykio	„...galiu išskirti pagalbos kažkokį lūkestį...“ (V2) „...kad jiems bus padėta...“ (M1)
	Vaiko saugumo lūkestis iš santykio	„...jaustų saugumą... (M1) ...bendraudamas jaustūsi saugiai...“ (V2)

		„Saugumą kažkaip. ...prisileisti save... būti, nežinau, kaip ramstis...“ (V3) „...vaikai jaustūsi saugūs...“ (M4 P)
	Vaiko atvirumo lūkestis iš santykio	„Atvirumą gal, sakau, gal kažkiek, kad būti su tai vaikais...“ (V3) „...galimybę pasipasakot atvirai...“ (V2)

Analizuojant atsakymus išsiskyrė subkategorija draugiški santykiai su vaiku. Darbuotojai teigia, kad: *Jeigu aš kažko nereikalauju, tai tie santykiai būna šilti, draugiški... (V2)*; *Bet bet bet, visumoje geras tas santykis (V5)*; *...kai kurie vaikai pas mane dar atvažiuoja, aplanko (M4)*; *Nu nepasakysiu, kad puikiai, bet, kad gerai, tai tikrai... toks kaip draugas (V3)*; *tiesiai šviesiai sakau jiems, ką galvoju. Ir jie man tiesiai šviesiai sako, ką galvoja... (V2)*; *...žiūriu į visus lygiai, vaikai labai skirtingi, kaip ir visi žmonės labai skirtingi, klientai... (M6)*. Matyti, kad teigiamas santykis konstruojamas iš globotinių dėmesio socialiniams darbuotojams. Taip pat tyrime atsiskleidė, kad santykis būna pozityvus tuomet, kai socialinis darbuotojas nieko iš vaiko nereikalauja, tai gali turėti įtakos darbuotojo nuolaidžiavimui vaikui, kad išvengtų konfrontacijų. Taip pat tai galima traktuoti kaip socialinio darbuotojo vaidmens konfliktą, kai iš teigiamo „draugelio“ virsta asmeniu, kuris reikalauja prisiimti atsakomybę, ir iš to kyla konfliktas jaunuolio sąmonėje.

Tyrimo dalyvių atsakymuose išryškėjo subkategorija priešiški santykiai su vaiku: *Jeigu tik pradėdi ten kažką reikalaut, tada jie tampa priešiški... (V2)*; *Jeigu neįmanoma kažko tai padaryt, tai reikalauk nereikalavęs“ (M6)*. Komunikuodami BVGN bendruomenės nariai neretai nesusikalba, todėl dialogas santykiuose su vaikais ar jaunuoliais dažnai sumenksta pradėjus reikalauti tam tikrų dalykų, kurių socialinis darbuotojas negali padaryti. Galima teigti, kad santykių dinamikai svarbu išgirsti vienas kitą ir įsiklausyti, o vaiko reikalavimus priimti kaip normalų dalyką.

Teorinėje dalyje aptarta, kad socialinis darbas yra specifinis, svarbu išlaikyti objektyvumą, apsisaugoti nuo neetiškų dalykų, todėl būtina laikytis profesinio atstumo. Tai pabrėžia ir socialiniai darbuotojai, dirbantys bendruomeniniuose globos namuose. Tyrime buvo išsiskirta subkategorija profesinės kompetencijos dilema santykiuose su vaikais. Socialiniai darbuotojai pasakojo, kaip svarbu išlaikyti profesionalumą: *Kaip socialinio darbuotojo dirbančio bendruomeniniuose vaikų globos namuose. Tas santykis tikrai yra profesionalus... (M6)*; *paslaugų gavėjai (V5)*. Matyti, kad informantai aiškiai save identifikuoja kaip socialinį darbuotoją, kurio pagrindinės funkcijos yra globoti ir rūpintis vaiku, ir pabrėžia profesionalų santykį.

Jau aptarėme, kad BVGN darbuotojai turi kurti vaiko gerovei tinkamas gyvenimo sąlygas ir emociškai palankius namus, kuriuose jis būtų ugdomas taip, kad pasirengtų savarankiškam gyvenimui. Išanalizavus ekspertų atsakymus buvo nustatyta kategorija vaiko lūkestis iš santykio su socialiniu darbuotoju. Ji apima tris subkategorijas: vaiko pagalbos lūkestis iš santykio; vaiko saugumo lūkestis iš santykio; vaiko

atvirumo lūkestis iš santykio. Tyrimo dalyviai teigė, kad pagrindinis vaiko noras yra gauti pagalbą iškilus sunkumams: *...galiu išskirti pagalbos kažkokį lūkestį... (V2); ...kad jiems bus padėta... (M1)*. Bendruomeniniuose vaikų globos namuose santykiškai grįstas socialinis darbas apima ir kliento (vaiko) lūkestį iš socialinio darbuotojo. Jis grindžiamas tarpusavio sąveikos modeliu. Vaikas tikisi, kad gyvendamas BVGN gaus tai, ko negalėjo jam suteikti tėvai: saugumą, pagalbą. Labai svarbu pabrėžti, kad nė vienas apklaustasis nepasakė, kad vaikas tikisi iš jo, jog atstos motiną ar tėvą. Iš to daroma išvada, kad iš santykio su socialiniu darbuotoju vaikai tikisi, jog spręs problemas, bet nebandys atstoti motiną ar tėvą.

Taip pat socialinių darbuotojų atsakymuose išryškėjo subkategorija vaiko saugumo lūkestis. Bendruomeniniuose vaikų globos namuose vaikams suteikiamas būstas ir priežiūra, užtikrinamas fizinis, iš dalies – emocinis saugumas: *...jaustų saugumą... (M1); ...bendraudamas jaustųsi saugiai... (V2); Saugumą kažkaip. ...prisileisti save... būti nežinau, kaip ramstis... (V3); ...vaikai jaustųsi saugūs... (M4)*. Taip pat socialinių darbuotojų atsakymuose išskirta subkategorija atvirumo lūkestis. Mokslinėje literatūroje aiškinama, kad informacija, kuria dalinamės tarpusavyje, daro įtaką tarpasmeninių santykių vystymuisi ir jų baigčiai. Todėl atviri vaikų ir socialinių darbuotojų sukuria tvirtą abipusį ryšį: *Atvirumą gal, sakau, gal kažkiek, kad būti su tai vaikais... (V3); ...galimybę pasipasakot atvirai... (V2)*. Vaikas, pasakodamas asmeninius dalykus socialiniam darbuotojui, iš jo taip pat tikisi atvirumo. O tai santykyje reiškiasi per kryptingos informacijos apie save atskleidimą. Galima teigti, kad atvirumas santykius perkelia iš paviršutiniško (formalaus) lygmens į asmenišką. Taigi galimai nusižengia socialinio darbuotojo etikos kodeksui palaikyti tik profesinius ryšius. Todėl socialiniam darbuotojui svarbu pačiam nusibrėžti atvirumo su globojamu vaiku ribas.

Apibendrinant socialinių darbuotojų pateiktą informaciją galima teigti, kad santykiškai su vaikais bendruomeniniuose vaikų globos namuose yra labai dinamiški. Stengiamasi palaikyti draugiškus santykius išlaikant profesionalumą. Priešiški santykiškai pasireiškia tuomet, kai socialinis darbuotojas tik pradeda dirbti bendruomeniniuose vaikų globos namuose ir jis natūraliai siekia susidraugauti. Tačiau neišvengia konfrontacijos, kuri kyla, kai socialinis darbuotojas reikalauja vaiko prisiimti atsakomybę. Tuomet vaikas sutrinka, nes iš draugo socialinis darbuotojas tampa reikalaujančiu asmeniu. Darbuotojai, dirbantys bendruomeniniuose vaikų globos namuose, stengiasi vaikams sukurti saugią, šeiminingą aplinką, kaip reikalauja LR teisės aktai, todėl turi išpildyti ir vaikų saugumo, atvirumo, pagalbos lūkesčius.

3.4. Ribų išlaikymo raiška

Globos santykius būtina apibrėžti, nes, kaip paaiškėjo teorinėje dalyje, socialinio darbo specifika tokia, kad nesilaikant profesinio atstumo ir etikos, sunku išlaikyti objektyvumą, kyla didelė įvairių konfliktų tikimybė. Todėl labai svarbu išlaikyti santykių su globojamais vaikais ribas, atskirti profesinį ir asmeninį santykį. Išanalizavus interviu buvo išskirtos keturios kategorijos: socialinio darbuotojo riboms išlaikyti taikomi darbo principai; ženklai, rodantys socialiniam darbuotojui, kad vaikas peržengia profesinių santykių ribas; faktoriai, lemiantys supratimą apie ribą tarp socialinio darbuotojo, kaip šios srities specialisto, ir vaiko, kaip draugo; socialinio darbuotojo ribų neišlaikymo sunkumai. Išanalizavus tyrimo duomenis išskirtos devynios subkategorijos: komandinis darbuotojų darbas; atviri pokalbiai su vaikais; svarbu laikytis bendrų taisyklių su vaikais; bendrauja kaip su sau lygiu; asmeninis nusistatymas traktuoti vaiką kaip įprastą klientą; darbo funkcijų išmanymas ir jų sąmoningas vykdymas; vaikas negerbia; vaikai tikrina naujų atėjusių darbuotojų ribas; (žr. 5 lentelę).

5 lentelė. Ribų išlaikymo raiška

Kategorijos	Subkategorijos	Pagrindžiantys teiginiai
Socialinio darbuotojo riboms išlaikyti taikomi darbo principai	Komandinis darbuotojų darbas	„Pirmiausia turi būti bendra tvarka tarp darbuotojų“ (M1) „...nes yra tarp darbuotojų susitarimai, kad iki tam tikrų ribų...“ (V3) „...nes labai svarbu yra ir komanda... kad laikytųsi tokių pačių principų“ (V5)
	Atviri pokalbiai su vaikais	„...tada paaiškini, pasisodini, pasikalbi...“ (V3) „...jais bendrauti kaip su žmonėmis, kuriuos parodai, kad tu juos supranti... per pokalbius...“ (V5) „...Dažniausiai pokalbio tema...“ (M4)
	Svarbu laikytis bendrų taisyklių su vaikais	„...ne taisyklėmis, o susitarimais, todėl, kad susitarimus patys vaikai išsakė...“ (M6) „Yra tam tikros taisyklės...“ (V5)
Ženklai, rodantys socialiniam darbuotojui, kad vaikas peržengia profesinių santykių ribas	Bendrauja kaip su sau lygiu	„...bando bendrauti kaip su savo bendraamžiais, nu aš sakau, kad būni to lygio, kad, nu, kaip ir su jais...“ (V3) „...jos pradeda žiūrėti kaip į sau lygią, padručkę tokią ir pradeda nebeberbt...“ (M1)
Faktoriai, lemiantys supratimą apie ribą tarp socialinio darbuotojo, kaip šios srities specialisto, ir vaiko, kaip draugo	Asmeninis nusistatymas traktuoti vaiką kaip įprastą klientą	„...aš labai skiriu, kad aš nesu nei mama, nei teta...“ (M6) „Viduj reikėjo daug jėgų... aš nesu tas žmogus, kuris būsiu jų visą gyvenimą ir tas asmeninis ryšis netinka.“ (M1) „...supranti, kad su jais iki grabo lentos nebūsi kartu...“ (V5) „...žmonės, kuriems aš bandau kažkaip tai padėti...“ (V2)
	Darbo funkcijų išmanymas ir jų sąmoningas vykdymas	„...eini tam vaikui suteikti viską, ką geriausia, išugdyti jam kažkokias savybes...“ (M1) „...tas auklėtojas kaip specialistas, skirtas vaikui padėti atlikti tam tikras pareigas...“ (M6) „...formalūs reikalavimai ir užduotys, kuriuos aš turiu padaryti kaip socialinis darbuotojas...“ (V2)
Socialinio darbuotojo profesinių ribų neišlaikymo sunkumai	Vaikas negerbia	„Tu čia buvai draugelis ir staiga pradėdi reikalaut... atsiranda tas pasimetimas...“ (V2)

		<p>„...nes tada užlips ant galvos ir tada kažkaip žiauriai būna sunku...“ (V3)</p> <p>„...su tomis draugystėmis čia yra jau kitaip, nelengva sakyčiau...“ (M6)</p>
--	--	--

Pirmiausia buvo išanalizuota subkategorija veiksniai, lemiantys supratimą apie ribą tarp socialinio darbuotojo, kaip šios srities specialisto, ir vaiko, kaip draugo. Kaip teorinėje dalyje rašyta, darbuotojai, teikdami socialines paslaugas vaikams, dažnai išgirsta vaikų gyvenimo istorijų, kurios kelia gailestį, užuojautą, tad socialinis darbuotojas gali nesuvaldyti emocijų. Tam pasitarnautų aiškios santykių ribos. Todėl socialiniai darbuotojai pabrėžė, kad svarbus asmeninis nusistatymas laikyti vaiką įprastu klientu ir atsiriboti nuo gilesniu jausmų: *...aš labai skiriu, kad aš nesu nei mama, nei teta... (M6)*; *Viduj reikėjo daug jėgų... aš nesu tas žmogus, kuris būsiu jų visą gyvenimą ir tas asmeninis ryšis netinka (M1)*; *...supranti, kad su jais iki grabo lentos nebūsi kartu... (V5)*; *...žmonės, kuriems aš bandau kažkaip tai padėt... (V2)*. Šis supratimas ateina iš to, kad socialiniai darbuotojai, dirbdami bendruomeniniuose vaikų globos namuose, remiasi teoriniu, o ne jausminiu pagrindu. Tačiau svarbu pabrėžti, kad kai kurie informantai tik per darbo praktiką įsisąmonino, kad globojamam vaikui neprivalo atstoti motinos ar tėvo. Galima teigti, kad pradedantys darbuotojai neapibrėžia aiškių ribų tarp profesinio ir asmeninio santykio. Tai rodo, kad kai kurie darbuotojai nebūtinai supranta savo teorinę sistemą, bet dirba remdamiesi prielaidomis ir įsitikinimais, kuriais vadovaujasi per asmeninę (šeimos) patirtį. Tokie socialiniai darbuotojai bendruomeninių vaikų globos namų globotiniams taiko savo šeimos auklėjimo modelius.

Informantai pažymi, kad žino LR socialinės apsaugos ir darbo ministrės įsakyme Nr. A1-24 aprašytas bendruomeninių vaikų globos namų funkcijas. Jie stengiasi jas vykdyti. Informantai pažymi, kad žino aukščiau aprašytas darbo funkcijas bei jas stengiasi vykdyti: *...tas auklėtojas, kaip specialistas, skirtas vaikui padėti atlikti tam tikras pareigas... (M6)*; *...formalūs reikalavimai ir užduotys, kuriuos aš turiu padaryt kaip socialinis darbuotojas... (V2)*. Matyti, kad kai kurie apklaustieji aiškiai įvardina vykdančias darbo funkcijas, tačiau kai globotinis yra mažas, formalūs reikalavimai jam gali būti sunkiai suprantami ir vaikas natūraliai sieks artimesnio santykio su socialiniu darbuotoju.

Neretai bendruomeninių globos namų vaikai su darbuotojais pradeda bendrauti kaip su sau lygiais, tai atsiskleidė ir tyrime. Buvo išskirta kategorija ženklai, rodantys socialiniam darbuotojui, kad vaikas peržengia profesinių santykių ribas. Vaikai, pajutę, kad socialinis darbuotojas jam nusileidžia, ima bendrauti su juo kaip su sau lygiu. Tai patvirtina išskirta subkategorija bendrauja kaip su sau lygiu: *...bando bendrauti kaip su savo bendraamžiais, nu aš sakau, kad būni to lygio, kad, nu, kaip ir su jais... (V3)*; *...jos pradeda žiūrėti, kaip į sau lygią, padručę tokią ir pradeda nebeberbt...“* Galima daryti išvadą, jog bendruomeninių

vaikų globos namų socialiniams darbuotojams būtina nustatyti ir palaikyti ribas, kad apsisaugotų patys, apsaugotų klientus ir organizaciją, kurioje dirba, išvengtų streso ir nesusipratimų.

Ribų neišlaikymas kelia tam tikrų sunkumų, rodo kategorija socialinio darbuotojo profesinių ribų neišlaikymo sunkumai. Socialiniam darbuotojui aiškiai nenustačius ribų ir (arba) nesuvaldžius savo emocijų, kliento (vaiko) ir darbuotojo santykiai gali tapti gana dviprasmiški. Išanalizavus respondentų interviu pasireiškė subkategorija vaikas negerbia: *Tu čia buvai draugelis ir staiga pradedi reikalaut... atsiranda tas pasimetimas... (V2); ...nes tada užlips ant galvos ir tada kažkaip žiauriai būna sunku... (V3); ...su tomis draugystėmis čia yra jau kitaip, nelengva sakyčiau... (M6)*. Taip pat socialiniai darbuotojai atskleidė, kad vaikai, gyvenantys bendruomeniniuose globos namuose, labai gerai jaučia darbuotojų emocijas, jausmus ir jomis manipuliuoja, siekdami sau palankių sprendimų ir naudos. Todėl atėję nauji darbuotojai pirmais darbo mėnesiais įkliūva į vaikų manipuliacijas.

Ramus ir pagarbus elgesys, kliento išklausymas, užuojauta, ribų nustatymas ir išlaikymas yra itin svarbūs susidūrus su sudėtingomis situacijomis. Tyrime buvo išskirta kategorija socialinio darbuotojo ribų išlaikymui taikomi darbo principai. Ekspertų atsakymuose atsiskleidė subkategorija komandinis darbuotojų darbas. Komandinis darbas, diskusijos su kolegomis ir viršininkais padeda palaikyti bendrą tvarką bendruomeniniuose vaikų globos namuose: *Pirmiausia turi būti bendra tvarka tarp darbuotojų (M1); ...nes yra tarp darbuotojų susitarimai, kad iki tam tikrų ribų... (V3); ...nes labai svarbu yra ir komanda... kad laikytusi tokių pačių principų (V5)*. Taip pat kita subkategorija parodė, kad svarbu laikytis bendrų taisyklių su vaikais norint išlaikyti tvarką: „...ne taisyklėmis, o susitarimais, todėl, kad susitarimus patys vaikai išsakė...“ (M6) „Yra tam tikros taisyklės...“ (V5). Socialiniame darbe labai svarbu reflektuoti savo darbo dieną, tai pabrėžė ir apklausti socialiniai darbuotojai.

Apibendrinant duomenis galima teigti, kad socialiniai darbuotojai, dirbantys bendruomeniniuose vaikų globos namuose, turi nuolat sau prisiminti ribas. Socialiniam darbuotojui vaikai yra klientai, su kuriais nebus visą gyvenimą. Tačiau atėję nauji darbuotojai į bendruomeninius vaikų globos namus natūraliai siekia susidraugauti su vaikais, kurie dėl to juos ima laikyti savo draugais, bendrauti kaip su sau lygiais asmenimis. Pasireiškia tokie ribų neišlaikymo sunkumai: vaikai nebegebia, neklausyti. Dažnai globotiniai tikrina naujų darbuotojų ribas manipuliuodami. Socialinio darbuotojo ribų išlaikymui taikomi tokie darbo principai: darbo funkcijų išmanymas ir jų sąmoningas vykdymas, komandinis darbas, bendras taisyklių laikymasis ir darbo dienos refleksija.

3.5. Socialinių darbuotojų asmeninio gyvenimo atskleidimas vaikams, gyvenantiems bendruomeniniuose vaikų globos namuose

Mokslinėje literatūroje aiškinama, kad būtina laikytis profesinio atstumo. Socialinių darbuotojų patirties stoka, per didelis įsitraukimas gali lemti, kad bus peržengtos profesinės ribos. Išanalizavus socialinių darbuotojų nuomones buvo išskirtos dvi kategorijos: socialinių darbuotojų asmeniškumą pasakojimas vaikams; priežastys, dėl kurių socialiniai darbuotojai pasakoja savo asmeninio gyvenimo detales. Išskirtos penkios subkategorijos: pasirinkimas riboti pasakojamą informaciją vaikams; sunkumai dėl asmeninės informacijos atskleidimo vaikams; vaikų įtraukimas į savo (socialinio darbuotojo) šeimos gyvenimą; vaikų ugdymo metodas pasakojant asmeninius pavyzdžius; atviro santykio su vaiku kūrimas pasakojant asmeninę informaciją (žr. 6 lentelę).

6 lentelė. Socialinių darbuotojų asmeninio gyvenimo atskleidimas vaikams, gyvenantiems bendruomeniniuose vaikų globos namuose

Kategorijos	Subkategorijos	Pagrindžiantys teiginiai
Socialinių darbuotojų asmeniškumą pasakojimas vaikams	Pasirinkimas riboti pasakojamą informaciją vaikams	„...asmeninio gyvenimo neplepu savo, tai nėra intymūs kažkokie dalykai...“ (M6) „Nu kaip, visiškai nėra, kad ne, bet stengiesi, kad atsiribot, kad ne ne...“ (V5) „Jo, aišku, stengiuosi ne per daug, tam tikrus dalykus riboti, bet jo“ (V2)
	Sunkumai dėl asmeninės informacijos atskleidimo vaikams	„Žinojau, kur yra klientai, ir kur yra mano asmeninis gyvenimas ir su vaikais man taip neišeina...“ (M6) „...šiek tiek rizikuoji, nes paskui būna, kad jie tau primena, ką tu ten pasakojai...“ (V2)
	Vaikų įtraukimas į savo (socialinio darbuotojo) šeimos gyvenimą	„Ir netgi su mano vaikais bendrauja... dalyvauja estafetėse su mano šeima“ (M4) „...mano vyrą pažįsta, aš atsivežiau jį į namus...“ (M6)
Priežastys, dėl kurių socialiniai darbuotojai pasakoja savo asmeninio gyvenimo detales	Vaikų ugdymo metodas pasakojant asmeninius pavyzdžius	„...priduri iš savo asmeninio ten. Palygini kažką...“ (V3) „...jeigu duodi pavyzdį, kad ir iš savo gyvenimo kažkokį, tai stengiuosi kažkaip per trečią asmenį...“ (V5)

Kaip kalbėta anksčiau, vaikų, gyvenančių BVGN, ugdymas ir socializavimas yra pagrindinė veikla, kuria užsiima socialiniai darbuotojai, mokydami juos visavertiškai gyventi suėjus pilnametystei. Šis procesas yra kompleksiškas ir vyksta per ugdytinio (vaiko, gyvenančio bendruomeniniuose globos namuose) ir ugdančiojo asmens (socialinio darbuotojo, dirbančio bendruomeniniuose vaikų globos namuose) santykius. Todėl pagrindinė socialinio darbuotojo funkcija yra ugdyti, jos pagrindas – išmokyti vaiką rūpintis savimi, t. y. nusipirkti bei pasigaminti visaverčio maisto, tvarkyti finansus, sąžiningai užsidirbti ir kt. Išanalizavus

socialinių darbuotojų atskleistą patirtį išryškėjo kategorija, nurodanti priežastis, dėl kurių socialiniai darbuotojai pasakoja savo asmeninio gyvenimo detales. Socialiniai darbuotojai supranta, kad pasakoti vaikams asmeninius dalykus yra netinkama, tačiau visai to išvengti nepavyksta. ...*priduri iš savo asmeninio ten. Palygini kažką... (V3)*; ...*jeigu duodi pavyzdį, kad ir iš savo gyvenimo kažkokį, tai stengiuosi kažkaip per trečią asmenį... (V5)*. Tačiau socialiniai darbuotojai renkasi riboti atskleidžiamą asmeninę informaciją, tai patvirtina kategorija pasirinkimas riboti asmeninę informaciją. Subkategorija pasirinkimas riboti pasakojamą informaciją vaikams: ...*asmeninio gyvenimo neplepu savo, tai nėra intymūs kažkokie dalykai... (M6)*; *Nu kaip, visiškai nėra, kad ne, bet stengiesi, kad atsiribot, kad ne ne... (V5)*; *Jo, aišku, stengiuosi ne per daug tam tikrus dalykus riboti, bet jo (V2)*. Subkategorija sunkumai dėl asmeninės informacijos atskleidimo: *Žinojau, kur yra klientai ir kur yra mano asmeninis gyvenimas, ir su vaikais man taip neišeina... (M6)*; ...*šiek tiek rizikuoji, nes paskui būna, kad jie tau primena, ką tu ten pasakojai... (V2)*. Subkategorija vaikų įtraukimas į savo šeimos gyvenimą: *Ir net gi su mano vaikais bendrauja... dalyvauja estafetėse su mano šeima (M4)*; ...*mano vyrą pažįsta, aš atsivežiau jį į namus... (M6)*. Galima daryti išvadą, kad socialiniai darbuotojai ribotai atskleidžia asmeninę informaciją, o pasakoja tik tokius dalykus, kurie gali būti naudingi ugdant globojamą vaiką. Taip pat socialiniai darbuotojai pasakoja apie save, kad apsikeisdami asmeniškumais sukurtų atvirą santykį su vaiku. Tačiau svarbu pabrėžti, kad nors asmeninė informacija pasakojama vaikui ribotai, iš jos taip pat kyla sunkumų: globotinis įtraukiamas į socialinio darbuotojo šeimos gyvenimą; vaikai neretai primena darbuotojui, ką jam pasakojo, ir tai gali panaudoti prieš jį patį, dėl šios priežasties sumenksta socialinio darbuotojo autoritetas prieš vaiką.

3.6. Socialinio darbuotojo vaidmuo vaiko gyvenime

Socialinio darbuotojo profesiniai vaidmenys priklauso nuo to, kokioje įstaigoje jis dirba, kaip geba praktikoje pritaikyti įgytas žinias. Kaip aptarta teorinėje dalyje, socialinis darbuotojas, be profesinės veiklos, kuria emocinius ryšius su vaikais. Atlikus ekspertų interviu analizę išryškėjo kategorija socialinio darbuotojo vaidmuo vaiko gyvenime ir dvi subkategorijos: specialisto vaidmens raiška darbe; draugo, mamos, socialinio darbuotojo vaidmenų derinimas (žr. 7 lentelę).

7 lentelė. Socialinio darbuotojo vaidmuo vaiko gyvenime

Kategorijos	Subkategorijos	Pagrindžiantys teiginiai
Socialinio darbuotojo vaidmuo vaiko gyvenime	Specialisto vaidmens raiška darbe	„...korepetitoriaus vaidmuo...“ (M1) ”...vaidmuo yra socialinio darbuotojo, dirbančio bendruomeniniuose vaikų globos namuose... mokykloje kažką pasirašyti, poliklinikoje ar kažkur, tada aš atstovauju tą pusę, kuri įeina į mano pareigybės aprašymą...“ (M6)
	Draugo, mamos, socialinio darbuotojo vaidmenų derinimas	„...vaidmenys priklauso nuo aplinkybių... atlikinėji kaip socialinis darbuotojas, jeigu pas tave atėjo draugas ir nori draugiško patarimo, ten pasišnekėt, tai tu ir persijungi į draugą, jeigu ten reikia griežčiau, persijungi į tėvą...“ (V2) „...dviem vaidmenim: draugo ir socialinio darbuotojo...“ (V3) „...esi ta kabutėse mama nu, bet atlieki visus vaidmenis, kuriuos atlieka mama, ir atlieki...“ (M4)

Informantai atskleidė, kad labai svarbu išlaikyti profesionalumą auklėjant, prižiūrint vaikus, tai parodė subkategorija specialisto vaidmens raiška darbe. Socialiniai darbuotojai žino, kad jo *...vaidmuo yra socialinio darbuotojo, dirbančio bendruomeniniuose vaikų globos namuose... mokykloje kažką pasirašyti, poliklinikoje ar kažkur, tada aš atstovauju tą pusę, kuri įeina į mano pareigybės aprašymą... (M6)* arba *...korepetitoriaus vaidmuo... (M1)*. Siekdami išpildyti socialinio darbuotojo reglamentuotas darbo funkcijas, socialiniai darbuotojai imasi mokytojo, mamos, tėčio, draugo, baudėjo vaidmenų. Mokslinė literatūra atskleidė, koks svarbus šeimos vaidmuo vaikui ir tai, kad socialiniai darbuotojai turi stengti sukurti vaikams šeimai artimą aplinką. Tai tyrime atskleidė subkategorija: draugo, mamos, socialinio darbuotojo vaidmenų derinimas. Socialiniai darbuotojai teigė, kad: *...vaidmenys priklauso nuo aplinkybių... atlikinėji kaip socialinis darbuotojas, jeigu pas tave atėjo draugas ir nori draugiško patarimo, ten pasišnekėt, tai tu ir persijungi į draugą, jeigu ten reikia griežčiau persijungi į tėvą... (V2)*; *...dviem vaidmenim: draugo ir socialinio darbuotojo... (V3)*; *...esi ta kabutėse mama, nu, bet atlieki visus vaidmenis, kuriuos atlieka mama, ir atlieki... (M4)*. Matyti, kad socialiniai darbuotojai siekia sukurti globojamiems vaikams šeimai artimą

aplinką. Jie įvardija, kad vaikams atstoja mokytojus, mamas, tėčius, draugus, baudėjus. Apklaustieji pabrėžė, kad labai svarbu derinti vaidmenis, būti ir reikalaujančiu socialiniu darbuotoju, ir, kai reikia, geru draugu, kuriam vaikas gali papasakoti slapčiausius dalykus. Todėl galima teigti, kad socialinių darbuotojų vaidmenys bendruomeniniuose vaikų globos namuose yra dinamiški ir kintantys.

3.7. Saugaus prieraišumo formavimasis

Išanalizavus interviu, išryškėjo trys kategorijos – socialinių darbuotojų nenoras prisirišti ir pririšti prie savęs vaikų; priežastys, dėl kurių socialiniams darbuotojams sunku visiškai neprisirišti prie vaikų; vaikų išleidimas iš bendruomeninių vaikų globos namų į gyvenimą. Išanalizavus socialinių darbuotojų interviu išskirtos šešios subkategorijos: nenoras prisirišti prie vaikų; neigiamos prisirišimo prie vaikų pasekmės; vaikai – jautriausia klientų grupė; noras padėti vaikams; džiaugsmas, susipynęs su nerimu; kaip savus vaikus paleisti į gyvenimą (žr. 8 lentelę).

8 lentelė. Saugaus prieraišumo formavimasis

Kategorijos	Subkategorijos	Pagrindžiantys teiginiai
Socialinių darbuotojų nenoras prisirišti ir pririšti prie savęs vaikų	Nenorą prisirišti prie vaikų	„...be prisirišimo kažkokio...“ (M1) „...ar ilgalaikių santykių... stengiuosi emociškai vaikų prie savęs nepririšti...“ (M6) „...stengiuosi į tuos tokius jausmus nesivelt, nes biški stengiuosi atsiriboti...“ (V2) „...nematau reikalo...“ (V5)
	Neigiamos prisirišimo prie vaikų pasekmės	„...darbo įsileidimas į savo asmeninę erdvę totaliai... čia žalojimas vaikų...“ (V5) „...kad tai jiems nebūtų trauma... neturi vaikų pririšti, tos priklausomybės išugdyti...“ (M6) „...aš nesu tas žmogus, kuris būsiu jų visą gyvenimą ir tas asmeninis ryšys netinka“ (M1)
Priežastys, dėl kurių socialiniams darbuotojams sunku visiškai neprisirišti prie vaikų	Vaikai – jautriausia klientų grupė	„...ypatingai su vaikais...“ (M1) „...su vaikais man taip neišcina...“ (M6)
	Noras padėti vaikams	„...kodėl vaikams nepadaryti kažkokio gero darbo ir už tai kažkaip tai prisidedu pinigais, kažką iš savo lėšų nuperku...“ (M6) „Nori padėti, atrodo, bet ką padarytum, kad tiems vaikams geriau būtų...“ (M1)
Vaikų išleidimas iš bendruomeninių vaikų globos namų į gyvenimą	Džiaugsmas, susipynęs su nerimu	„...jausmai dviprasmiški savotiškai, kad ir gaila, kad jam reikės išeiti, bet dabar aš labai džiaugiuosi...“ (M4)

		<p>„...tai lyg ir džiu, kad jie išeina pas mamą, lyg ir neramu, kaip čia jiems bus, bet džiaugiuosi...“ (M1)</p> <p>„...norisi grįžti namo, bet vis viena kažkaip liūdna skirtis ir su draugais...“ (M6)</p> <p>„...prisiriši prie žmogaus ir tau tenka jį kažkaip tai paleisti...“ (V3)</p> <p>„...tai per daug baisiai neišgyvenau...“ (V5)</p>
	Kaip savus vaikus paleisti į gyvenimą	<p>„...kaip ir savi vaikai išeina...“ (M4 P)</p> <p>„...toks jausmas, kaip tėvams būna ten sueina 18 metų ir jis nebegyvena su tėvais, išeina...“ (V3 P)</p>

Pasak teorinėje dalyje aptartos J. Bowlby prieraišumo teorijos, prisirišimas svarbus vaiko išgyvenimui. Pavyzdžiui, kai pajaučia nerimą, vaikas apie jį praneša verksmu, judesiais, į tai instinktyviai reaguoja globėjai (tėvai), taip sukuriama abipusė sąveika. Analizuojant atsakymus buvo išskirta kategorija socialinių darbuotojų nenoras prisirišti ir pririšti prie savęs vaikų. Kategorija apima dvi subkategorijas: nenorą prisirišti prie vaikų ir neigiamas prisirišimo prie vaikų pasekmes. Tyrimo dalyviai teigia, kad stengiasi vaikų prie savęs nepririšti ir atsiriboti nuo jausmų: *...be prisirišimo kažkokio... (M1)*; *...ar ilgalaikių santykių... stengiuosi emociškai vaikų prie savęs nepririšti... (M6)*; *...stengiuosi į tuos tokius jausmus nesivelt, nes biški stengiuosi atsiriboti... (V2)*; *...nematau reikalo... (V5)*. Galima teigti, kad darbuotojai, dirbantys su globojamais vaikais, stengiasi juos apsaugoti nuo skausmo, kurį tektų išgyventi išėjus iš darbo ir nutrūkus judviejų santykiui.

Ekspertai įvardija, kad iš prisirišimo su vaiku kyla neigiamų pasekmių tiek socialiniams darbuotojams, tiek globojamam vaikui. Tai atskleidžia subkategorija neigiamos prisirišimo prie vaikų pasekmės: *...darbo įsileidimas į savo asmeninę erdvę totaliai... čia žalojimas vaikų... (V5)*; *...kad tai jiems nebūtų trauma... neturi vaikų pririšti, tos priklausomybės išugdyti... (M6)*; *...aš nesu tas žmogus, kuris būsiu jų visą gyvenimą, ir tas asmeninis ryšys netinka (M1)*. Tačiau labai svarbu pabrėžti, kad socialiniams darbuotojams visiškai nepavyksta atsiriboti nuo jausmų ir prie vaikų neprisišti, nes kiekviename žmoguje yra pamatinio prieraišumo.

Socialiniai darbuotojai atskleidė, kodėl jiems nepavyksta visiškai neprisišti prie vaiko. Kodėl, nurodo tyrime atskleista kategorija priežastys, dėl kurių socialiniams darbuotojams sunku visiškai neprisišti prie vaikų. Tyrime išryškėjo dvi subkategorijos: vaikai – jautriausia klientų grupė; noras padėti vaikams. Ekspertai teigia, kad vaikai yra jautriausia klientų grupė, kuriems labiausiai norisi padėti: *...ypatingai su vaikais... (M1)*; *...su vaikais man taip neišeina... (M6)*; *...kodėl vaikams nepadaryti kažkokio gero darbo ir už tai kažkaip tai prisidedu pinigais, kažką iš savo lėšų nuperku... (M6)*; *Nori padėti, atrodo, bet ką*

padarytum, kad tiems vaikams geriau būtų... (M1). Taigi galima teigti, kad vaiko ryšys su socialiniu darbuotoju įprastai būna stipresnis nei su suaugusiu klientu.

Taip pat analizuojant interviu išryškėjo kategorija išleisti vaikus iš bendruomeninių vaikų globos namų į gyvenimą ir iš to kylantys darbuotojų jausmai, kurie atsiskleidžia per subkategorijas: džiaugsmas, susipynęs su nerimu; kaip savus vaikus paleisti į gyvenimą. Visi apklausti socialiniai darbuotojai, dirbantys bendruomeniniuose vaikų globos namuose, teigė, kad išleisti vaiką iš namų yra sunku: *...jausmai dviprasmiški savotiškai, kad ir gaila, kad jam reikės išeiti, bet dabar aš labai džiaugiuosi... (M4); ...tai lyg ir džiugu, kad jie išeina pas mamą, lyg ir neramu, kaip čia jiems bus, bet džiaugiuosi... (M1); ...norisi grįžti namo, bet vis viena kažkaip liūdna skirtis ir su draugais... (M6); ...prisiriši prie žmogaus ir tau tenka jį kažkaip tai paleisti... (V3); ...tai per daug baisiai neišgyvenau... (V5); ...kaip ir savi vaikai išeina... (M4); ...toks jausmas, kaip tėvams būna, ten sueina 18 metų ir jis nebegyvena su tėvais, išeina... (V3).* Matyti, kad prieraišūs santykiai kyla iš pačios priežiūros, kaip socialinio proceso, ir kasdienės veiklos. Galima teigti, kad socialiniai darbuotojai, dirbantys bendruomeniniuose vaikų globos namuose, stengiasi prie vaikų neprisirišti ir jų prie savęs nepririšti. Jie siekia apsaugoti vaikus nuo išsiskyrimo skausmo. Neigiamas socialinių darbuotojų požiūris, žinių stoka trukdo formuoti saugiam vaiko prieraišumui.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Vakarų šalyse kilusi deinstitutionalizacijos banga paskatino pereiti nuo institucinės asmenų globos iki globos bendruomenėje. Plėtojant šią pagalbos formą Lietuvoje vaikų globos įstaigų pertvarkos projektas prasidėjo 2014 m. Užtikrinant tėvų globos netekusių vaikų socializaciją bendruomeninėje, vaikų teisę augti šeiminiame tipo aplinkoje. Nutarta vaikus perkelti į bendruomeninius vaikų globos namus. Pagrindinė čia dirbančių socialinių darbuotojų funkcija yra užtikrinti vaikams šeimines aplinkos dinamiką.
2. Mokslinėje literatūroje pabrėžiama stabilumą ir atvirumą skatinančių vaikų, jaunuolių ir darbuotojų santykių svarba. BVGN dirbantiems socialiniams darbuotojams tenka mokytojo, mamos, tėčio, draugo ir kt. vaidmenys, kurie pasireiškia per kuriamus santykius su globojamais vaikais. Formuojasi vaiko prierašumas per auklėjimą, kasdienę, rūpestingą veiklą, bet dar labiau per abipusiai plėtojamus santykius, kuriuos palengvina buvimas kartu. Šie veiksniai tampa augančios asmenybės formavimosi pamatu ir gilesnių santykių pagrindu, tai lemia būtinybę išlaikyti profesines ribas.
3. Tyrimas atskleidė:
  - socialinio darbuotojo vaidmenys bendruomeniniuose vaikų globos namuose yra hibridiniai, jie priklauso nuo konteksto ir aplinkybių. BVGN socialinio darbuotojo vaidmenys formuojasi trimis lygmenimis: socialinio darbuotojo (profesiniame lygmenyje), autoritetingo draugo (persipina profesinis ir asmeninis lygmuo) ir šeimos nario (asmeniniame lygmenyje). Šie vaidmenys santykyje su globojamu vaiku ar jaunuoliu pasireiškia skirtingomis aplinkybėmis ir nuolat sąveikauja tarpusavyje. Profesinių ir asmeninių santykių dilemos nedominoja, kadangi socialinis darbuotojas pasirenka, kaip su vaiku ar jaunuoliu bendrauti esant tam tikromis aplinkybėmis;
  - socialinio darbuotojo (profesinį) vaidmenį konstruoja motyvacija dirbti BVGN dėl palankių darbo sąlygų, kurios nesusijusios su altruizmu. Išlaikomos griežtos santykių ribos su globojamais vaikais ir jaunuoliais, kuriose dominuoja asmeninis darbuotojo nusistatymas traktuoti vaiką kaip įprastą klientą, darbo funkcijų išmanymas ir jų sąmoningas vykdymas bei pasirinkimas riboti pasakojamą informaciją vaikams;
  - autoritetingo draugo (persipynęs profesinis su asmeniniu) vaidmuo konstruojamas iš noro padėti globojamiems vaikams. Globojamo vaiko požiūris į socialinį darbuotoją, kaip į vyresnį draugą su autoritetu. Reiškiasi supratingumu paremtais santykiais, vaikas tikisi saugumo ir atvirumo. Šio vaidmens santykių (profesinio ir asmeninio) ribos yra lanksčios, socialinis darbuotojas atvirai bendrauja su vaiku, bet ribotai pasakoja asmeninę informaciją;
  - šeimos nario (asmeniniame) vaidmenyje daug šiltų socialinio darbuotojo jausmų globojamam vaikui, jis įtraukiamas į socialinio darbuotojo šeimos gyvenimą, į vaiką žiūrima kaip į savą. Šio

vaidmens ribos yra silpnos, globojamas vaikas neretai bendrauja su socialiniu darbuotoju kaip su sau lygiu;

- socialinio darbuotojo vaidmenyse (socialinio darbuotojo ir draugo su autoritetu) nesusidaro prielaidos formuoti saugiam prierašumui. Tam įtakos turi dažna socialinių darbuotojų kaita, bendruomeniniuose vaikų globos namuose, noras prie vaikų neprisišti ir jų prie savęs neprisišti bei siekis apsaugoti globojamus vaikus nuo išsiskyrimo skausmo. O socialinio darbuotojo (šeimonoario) vaidmenyje pasireiškia prielaidos formuoti saugiam vaiko ir jaunuolio prierašumui. Tyrimas parodė, kad šiame vaidmenyje esantis socialinis darbuotojas išlaiko šiltus santykius su vaiku jam gyvenant ir išėjus iš bendruomeninių vaikų globos namų.

Pasiūlymai bendruomeninių vaikų globos namų vadovams:

- Siūloma organizuoti socialiniams darbuotojams ir jų padėjėjams kas savaitines tęstines refleksijos sesijas, kurių trukmė būtų 2 valandos. Pirmą valandą būtų aptariamose įvairios darbe nutikusios situacijos, jausmai, išgyvenimai, o kitą valandą būtų reflektuojami darbuotojų vaidmenys, kuriuos tą savaitę įgyvendino dirbdamas su globojamais vaikais ir jaunuoliais.
- Siūloma organizuoti socialiniams darbuotojams ir jų padėjėjams tęstinius seminarus, kuriuose būtų mokoma teoriškai ir praktiškai formuoti saugų prierašumą globojamiems vaikams ir jaunuoliams.

Pasiūlymas Lietuvos universitetams ir kolegijoms, kurios rengia socialinius darbuotojus ir socialinius pedagogus:

- Siūloma į studijų programos planą įtraukti bent du privalomus studijų modulius, pagal kuriuos teoriškai ir praktiškai būtų mokomi studentai apie saugaus prierašumo modelių taikymą vaikams, likusiems be tėvų globos.
- Siūloma į studijų programos planą įtraukti privalomus studijų modulį, kuriame studentai būtų mokomi išlaikyti profesines ir asmenines ribas santykiuose su klientu.

Pasiūlymai socialiniams darbuotojams, dirbantiems bendruomeniniuose vaikų globos namuose:

- Nustatyti ir aiškiai sau įvardinti taikomus darbo metodus, vaidmenis globojamo vaiko gyvenime, santykių ribas, bendravimo ypatybes.
- Sudaryti veiksmų planą, kurio tikslas būtų palaikyti ir stiprinti vaiko santykius su jam artimos aplinkos žmonėmis (mokytojais, artimiausiais giminaičiais, kitais asmenimis, su kuriais dažnai kontaktuoja).

- Vaikų šeimynoje su dirbančiais darbuotojais nusistatyti ir aiškiai apsibrėžti taisykles bei jų bendrai laikytis. Taip pat organizuoti neformalias komandos stiprinimo veiklas.

LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Adomaitienė, J., ir Balčiūnienė, R. (2018). Asmenų, dirbančių socialinių paslaugų sektoriuje, kompetencijos ir jų tobulinimo galimybės. *Andragogy*, 8, 71-93.
2. Alvarez, M. D. R. Social workers use social networks in their practice in community social work.
3. Beresford, P., Croft, S., ir Adshead, L. (2008). 'We don't see her as a social worker': A service user case study of the importance of the social worker's relationship and humanity. *British Journal of Social Work*, 38(7), 1388-1407.
4. Bitinas, B., Rupšienė, L., ir Žydzžiūnaitė, V. (2008). Kokybinių tyrimų metodologija.
5. Britannica, The Information Architects of Encyclopaedia. "deinstitutionalization". Encyclopedia Britannica, 7 Feb. 2022. Prieiga per internetą < <https://www.britannica.com/facts/deinstitutionalization>. Accessed 7 February 2022 > .
6. Broecher, J., Künzler-Knufinke R., Siebert, J., ir Steimann, A. (2019) What are Helpful Pedagogical Relationships when Teachers Work with Emotionally, Socially, and Behaviorally Vulnerable Children and Youth? A Theory Map for Enriching the University Students' Learning Experience. DOI:10.13140/RG.2.2.33858.63686/2
7. Buber, M. (1998). Tarpžmogiškumo pradai. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2(2), 36-43.
8. Calcaterra, V. (2014). Children's Homes and Working With Families. *International Journal of Social Work*, 1(1), 34-48.
9. Carpenter, A., ir Greene, K. (2015). Social penetration theory. *The international encyclopedia of interpersonal communication*, 1-4.
10. Chapman, D. (2015). Shropshire's Social Work Model Relationship Based Practice. *Learning and Development Lead*. Prieiga per internetą < <https://www.shropshire.gov.uk/media/8528/theoretical-model-final.pdf>>
11. Cherry, K. (2013). Attachment theory: the importance of early emotional bonds. *Psychology Today*
12. Clark, M. S., ir Reis, H. T. (1988). Interpersonal processes in close relationships. *Annual review of psychology*, 39(1), 609-672.
13. Cooper, F. (2012). *Professional boundaries in social work and social care: a practical guide to understanding, maintaining and managing your professional boundaries*. Jessica Kingsley Publishers.
14. Davidson, J. C. (2005). Professional relationship boundaries: A social work teaching module. *Social Work Education*, 24(5), 511-533.
15. Dhavaleshwar, C. U. (2016). The role of social worker in community development. *International research journal of social sciences*, 5(10), 61-63.
16. Farooqi, S. R. (2014). The construct of relationship quality. *Journal of Relationships Research*, 5.

17. Folgheraiter, F. (2007). Relational social work: Principles and practices. *Social Policy and Society*, 6(2), 265-274
18. Folgheraiter, F., ir Raineri, M. L. (2012). A critical analysis of the social work definition according to the relational paradigm. *International Social Work*, 55(4), 473-487.
19. Globa (rūpyba). (2022) Prieiga per internetą < <https://vaikoteises.lt/veiklos-sritys/vaiko-globa-rupyba-ir-ivaikinimas/globa-rupyba/>>
20. Griciūtė, J., ir Senkevičiūtė-Doviltė, L. (2018). Lietuvos socialinės globos įstaigų, dalyvaujančių pertvarkos procese, darbuotojų motyvacijos vertinimas. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 2018, nr. 21 (1), p. 35-56.
21. Gudžinskienė, V., ir Rimkevičė, L. (2021). *Socialinio darbuotojo darbo turinio pokyčiai teikiant paslaugas bendruomeniniuose vaikų globos namuose vaikams su intelekto ir (ar) psichikos negalia*.
22. Gvaldaitė, L., ir Šimkonytė, S. (2016). Vaikų globos namų deinstitutionalizacija Lietuvoje: ar "vežimas" judės į priekį? *STEPP: socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, (12), 55-73.
23. Handon, R. M. (2009). Client relationships and ethical boundaries for social workers in child welfare. *The New Social Work*, 42, 189-199.
24. Heaphy, E. D., Byron, K., Ballinger, G. A., Gittel, J. H., Leana, C., ir Sluss, D. M. (2018). Introduction to special topic forum: The changing nature of work relationships. *Academy of Management Review*, 43(4), 558-569.
25. Hendrickson, B., Rosen, D., ir Aune, R. K. (2011). An analysis of friendship networks, social connectedness, homesickness, and satisfaction levels of international students. *International journal of intercultural relations*, 35(3), 281-295.
26. Holloway, F. (2004). Reprovision for the long-stay patient. *Psychiatry*, 3(9), 5-7.
27. Ingram, R., ir Smith, M. (2018). Relationship-based practice: emergent themes in social work literature.
28. Institucinės Globos pertvarka Lietuvoje. (2022). Prieiga per internetą <https://www.esinvesticijos.lt/uploads/main/documents/files/Post%202020/Programos%20rengimas/Institucines%20globos%20pertvarka_2020-04-28_final.pdf>
29. Kardelis, K. (2002). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai.
30. Kleipoedszus, S. (2011). Communication and conflict: an important part of social pedagogic relationships. *Social pedagogy and working with children and young people. Where care and education meet*, 125-40.
31. Kobolt, A., Žižak, A., ir Martinjak, N. Z. (2019). oris procesov in izidov deinstiUcionalizacije sKrbī za ranljive sKUpine–v tUjini in doma. UVAJANJE SPREMEMB PRI PODPORI MLADIM S ČUSTVENIMI IN VEDENJSKIMI TEŽAVAMI, 11.
32. KP, M. P. (1994). The 'Community' in 'Community Social Work'. *People*, 10.

33. Lepėškienė, V., ir Žuromskaja, J. (2012). Socialinio darbo studentų savo asmenybės savybių vertinimas ir jų sąsajos su pasirinkimo studijuoti socialinį darbą motyvais ir ketinimu jį dirbti. *STEPP: socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, (6), 33-44.
34. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Nr. A1-24 „Dėl bendruomeninių vaikų globos namų veiklos aprašo patvirtinimo“.
35. Lietuvos respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Nr. A1-92 „Dėl socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų kvalifikacinių reikalavimų, socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų profesinės kvalifikacijos kėlimo tvarkos bei socialinių darbuotojų atestacijos tvarkos aprašų patvirtinimo“.
36. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas Nr. X-493.
37. Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodeksas. (2017). Prieiga per internetą <<http://pjdc.lt/wp-content/uploads/2016/11/Nr.-10.2-Etikos-kodeksas.pdf>>
38. Marc, C., Dimény, J. M., ir Bacter, C. (2019). The social worker-client relationship: Difficulties and solutions. *Bulletin of the Transilvania University of Brasov. Series VII, Social Sciences and Law.*, 12(2), 377-386.
39. Martínez-de-la-Hidalga, Z., ir Villardón-Gallego, L. (2019). Teacher identity research and development. In *Oxford Research Encyclopedia of Education*.
40. McLeod, S. (2007). *John Bowlby Maternal Deprivation Theory*.
41. Milkintaitė, L., ir Marcinkevičienė, D. (2013). Socialinio darbuotojo realizuojami vaidmenys smurto pasireiškime socialinės rizikos šeimose. *Profesinės studijos: teorija ir praktika*, (11), 81-89.
42. Moreno, J. L. (1961). The role concept, a bridge between psychiatry and sociology. *American Journal of Psychiatry*, 118(6), 518-523.
43. Moriarty, J., Baginsky, M., ir Manthorpe, J. (2015). Literature review of roles and issues within the social work profession in England.
44. Morrison, F. (2016). Social Worker's Communication with Children and Young People in Practice. Insights a Series of Evidence Summaries (IRISS), 34, 1-16
45. Mozolev, O., Marusynets, M., Zdanevych, L., Smuk, O., ir Chehi, T. (2021). Children's Socialization in Family-Style Orphanages
46. Nsabimana, E. (2016). *The process of institutionalization-deinstitutionalization and children's psychological adjustment in Rwanda: Parents matter* (Doctoral dissertation, Université de Fribourg).
47. Oliver, C. (2010). Children's views and experiences of their contact with social workers: a focused review of the evidence.
48. O'sullivan, J., ir McMahon, M. F. (2006). Who will care for me? The debate of orphanages versus foster care. *Policy, Politics, & Nursing Practice*, 7(2), 142-148.

49. Panciroli, C. (2017). Relational Social Work at the community level.
50. Pileckaitė-Markovienė, M., ir Lazdauskas, T. (2007). Šeima ir tėvų globos netekusio vaiko raida.
51. Rimkus, V. (2015). Neapibrėžtumo aspektai socialiniame darbe. *Tiltai*, (1), 99-113.
52. Roffey, S. (2016). Positive relationships at work. *The Wiley Blackwell Handbook of the Psychology of Positivity and Strengths-Based Approaches at Work*, 171-190.
53. Rollins, W. (2020). Social worker–client relationships: Social worker perspectives. *Australian Social Work*, 73(4), 395-407.
54. Rupšienė, L. (2007). Kokybinių tyrimų duomenų rinkimo metodologija. Prieiga per internetą <https://www.researchgate.net/publication/323497804_Kokybiniu_tyrimu_duomenu_rinkimo_metodologija>
55. Santykis. (2022). Prieiga per internetą < <https://www.vle.lt/straipsnis/santykis-1/>>
56. Smith, M., Cameron, C., ir Reimer, D. (2017). From attachment to recognition for children in care. *The British Journal of Social Work*, 47(6), 1606-1623.
57. Søberg Bjerre, L., Jacob Madsen, O., ir Petersen, A. (2021). ‘But what are we doing to that baby?’ Attachment, psy-Speak and designed order in social work. *European Journal of Social Work*, 1-12.
58. Strain-Gottfried, K. (2008). Values and ethics for professional social work practice. *Comprehensive Handbook of Social Work and Social Welfare, The Profession of Social Work*, 1, 101.
59. The context, roles and tasks of the child and family social worker. *Produced by the BASW England Children and Families Group*. (2018). Prieiga per internetą <https://www.basw.co.uk/system/files/resources/basw_england_>
60. Vencloviene, M. (2015). Įgalinimo samprata ir veiksniai socialinio darbo metodų perspektyvoje. *Filosofija. Sociologija*, (2), 113-121.
61. Verseckaitė, G., ir Snieškienė, D. (2011). Socialinio darbuotojo vaidmenų konfliktai dalyvaujant vaiko paėmimo iš šeimos procese. *Socialinis darbas: patirtis ir metodai*, (7), 131-151.
62. Winter, K. (2009). Relationships matter: the problems and prospects for social workers’ relationships with young children in care. *Child & Family Social Work*, 14(4), 450-460.
63. Žalimienė, L. (2007). Vaikų socialinės globos kokybė ir jos vertinimas. *Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija*.
64. Žydžiūnaitė, V., ir Sabaliauskas, S. (2017). Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai: vadovėlis socialinių mokslų studijų programų studentams.

PRIEDAI

1 priedas. Interviu klausimai

Santykiai su vaikais:

1. Ką jums reiškia šie vaikai? (*Ką vaikams jaučiate? Kaip į vaikus žiūrite?*)
2. Kaip apibūdintumėte savo santykį su vaikais? Kodėl taip? (*Žiūrite į vaiką kaip į klientą? Laikote draugu?*)
3. Kaip manote, kodėl svarbu (nesvarbu) kurti santykį su vaiku?
4. Papasakokite, kokiomis temomis dažniausiai kalbate su vaiku?
5. Ką jaučiate, kai vaikas palieka BVGN?
6. Kas jus džiugina santykyje su vaikais? Kas liūdina?
7. Kaip apibūdintumėte profesinius santykius su vaiku?
8. Palaikote ryšius su vaikais, išėjusiais iš bendruomeninių vaikų globos namų? (*Kodėl palaikote? Kodėl nepalaikote?*)
9. Papasakokite, kaip mokote / padedate vaikui kurti santykius su jumis, kitais darbuotojais ar kitais suaugusiais? Pateikite pavydžių.
10. Papasakokite, ką mėgstate veikti, veikiate kartu su vaikais?
11. Ar jaučiate vaikų lūkesčius? Kokius? Pateikite pavyzdžių.
12. Kaip juntamus vaikų lūkesčius išpildote?
13. Koks laimingiausias prisiminimas, susijęs su vaikais?

Profesinis ir asmeninis bendravimas su vaikais:

1. Bendraudami su vaikais pasakojate savo asmeninio gyvenimo detales? (Jei taip, kokiomis aplinkybėmis.)
2. Kaip manote, kur yra auklėtojo(s), kaip profesionalaus socialinio darbuotojo, ir vaiko draugo santykių ribos?
3. Reflektuojate savo darbą?
4. Kokiais darbo principais vadovaujatės dirbdami su vaikais? Pateikite pavydžių.
5. Kaip manote, ką svarbiausia vaikui suteikti?
6. Bendraujate su vaikais nedarbo metu? Vaikai yra „Facebook“ draugai?
7. Papasakokite, kokie jums yra didžiausi iššūkiai ar sunkumai bendraujant su vaikais? Kodėl išvardinti iššūkiai pasireiškia? Kodėl nepasireiškia?
8. Papasakokite, kokių socialinių vaidmenų imatės kas kartą atėjęs į darbą? Ir kaip juose jaučiatės?

- **Papasakok, dėl kokių priežasčių nusprendei dirbti bendruomeniniuose vaikų globos namuose?**
- Mmm, mane gal čia paskatino ateit, čia dirbt, nes man teko ir pačiam čia gyvent. Ir ir kažkaip man pasiūlė čia pasibaigt mokslus ir pradėt dirbt. Tai pasibaigiau tuos mokslus kažkaip. Ką žinau, man faina čia dirbti su jais. Nėra čia tos pačios rutinos, ateini vis kiekviena diena skirtinga. Kažkaip, kai atidirbau tiek laiko, tai išeidinėt, nežinau, ar būtų labai faina. Ką žinau, kas dar paskatino, nes lankiau dar tokį dienos centrą vaikystėje. Turiu dar ten pažinčių, dar ten savanoriauju su futbolu, tai toks treneris prancūzas yra, jis tenai labai daug ryšių turi su visais. Dienos centrais, globos namais, tai, sako, pasibaigsi mokslus ir tau darbo tai tikrai rasim, tai dar gal ir tai iš dalies pastūmėjo, kad pastoviai darbo bus, žinau, kur kreiptis ir.
- **Aha, dabar papasakok, kaip atrodo tavo darbo diena?**
- Čia nuo pačio ryto?
- **Mhm.**
- Oooi, kai darbo dienom ateinu, tai jau vaikų nėra, nes būna mokyklose, tai ką žinau, tai tada susitvarkai čia tuos popierius kasdieninius, kuriuos reikia. Tai jeigu būna kažkokių darbų, kad atlikti darbus, kol vaikai mokykloje, jeigu nėra, tai tiesiog praeini tuos kambarius, prasitvarkai po jų, pagamini pietus, dasilauki jų, jie pavalgo, biški pailsi ir tada pradedam daryt tuos namų darbus. Aišku, čia per kančias su tais namų darbais, bet pasidarom. Labai greitai ta diena praeina. Žiūri jau, tas pora valandų pamokas daro, kol vakarienė, nu tada ir viskas, po truputį jie apsitvarko ir tada į kambarius, tiesiog, nevarai, nu žodžiu, kad jie eitų gult. Tai va tokia diena, ką žinau, o savaitgaliais jie atsikelia, jeigu geras oras ten pavasarį, vasarą ten važiuojam prie ežero, visą dieną būnam. Arba čia krepšinio aikštelėje, futbolo. Tai dabar toks sunkesnis metas, nes oras toks ne kažką ir net pačiam nesinori eiti į tą lauką, tai labai sunku rast kažkokią veiklą, nes čia jau bręsta, žodžiu, tai.
- **Mhm, ir ką tau reiškia šie vaikai?**
- Oho, koks čia klausimas.
- **Mhm.**
- Nežinau, prisirišau aš kažkaip, jeigu reikėtų išeidinėt, tai kažkaip... Nu toks prisirišimas, toks jausmas yra.
- **Mhm.**
- Noriu, noriu, noriu, kad jie kažkaip išeitų į normalų gyvenimą ir nenuklystų kažkokiais kitais keliais. Rodyt pavyzdį, sakyt, šnekėt, nu žodžiu, kaip šeima. Kaip šeima, mhm.
- **Ir ką jiems jauti?**

- Čia su kiekviena diena vis skirtingai.
- **Tai kaip atrodo?**
- Gali gali gali, jis kažkaip gerai elgiasi, tai net faina džiugu. Kitą dieną gali ateit, o jis bus be nuotaikos, tai šiaip taip. Ką žinau, patinka man jie.
- **Patinka?**
- Mhm. Gerai.
- **O kaip apibūdintum savo santykį su vaikais?**
- Nu nepasakysiu, kad puikiai, bet, kad gerai, tai tikrai. Nu, nes sakau, kai man teko čia gyvent, aš juos pažįstu, jie į mane kažkaip biški kitaip žiūri. Nu, pavyzdžiui, nu jei ateitų suaugusi moteris, nu jiems jau auklėtoja. O aš jau kaip... Nu ne tik, pavyzdžiui, moteris. Nu jie yra tokie: arba tu jiems patikai ir jie tave prisileis, nuu, arba reikia kažkaip kitaip ieškoti tų tokių priėjimų prie jų, bet čia žinok, reikia daug darbo ir pastangų dėt, kad sudominti, nes kiekvienas jie yra skirtingi. Vienam tas patinka, kitam tas patinka.
- **Mhm. Kaip tau atrodo, nuo ko jiems priklauso, ar žmogus jiems patinka, ar nepatinka?**
- Nežinau, būna ateina koks naujas darbuotojas ir būna toks, nu kaip čia, ne tai, kad užsispyręs, toks, kad nu, žodžiu, viskas būtų pagal taisykles. Jokio paminkštino, nieko, ir jie tada gal jaučia tokį kažkokį stresą ar kažką. Ir jie tada nesijaučia gal laisvai ir pradeda tada blogai elgtis, tyčia, kad tik pakenkti, žodžiu. O su manim, ateini, nenusileidžiu iki jo lygio, toks kaip draugas. Bet, aišku, būna tos ribos, kai reikia jau stabdyt.
- **Aha ir būtent įdomu, kaip tu šitame visame išlaikai ribas tarp auklėtojo, socialinio darbuotojo ir vaiko draugo?**
- Nu jo, pradėdi jausti, kaip bendrauja su tavim. Pradeda keiktis ar dar kažką ir jau jaučiu, kad bando bendrauti kaip su savo bendraamžiais, nu aš sakau, kad būni to lygio, kad, nu, kaip ir su jais, bet nesileisti žemiau, nes tada užlips ant galvos ir tada kažkaip žiauriai būna sunku.
- **O tau buvo taip, kad pamatei, jog tapai jų draugas? Ar nebuvo tokios situacijos?**
- Jo jo jo. Nes tada kažkaip jie pradeda naudotis tuom, nes tada čia vienas auklėtojas toks, va čia, pavyzdžiui, dirbs Kajus, tai čia man leis tą, aną ir tada matai. Man ir pačiam darosi kažkaip. Aš tada suprantu, nu, nes yra tarp darbuotojų susitarimai, kad iki tam tikrų ribų. Nu tada, jeigu vienas pratrūksta ir tada išsibalansuoja kažkaip, bet buvo momentų ir darosi pikta, nes tu vienu momentu darai gera ir jie naudojasi tuo gerumu, bet tada paaiškini, pasisodini, pasikalbi, kad daugiau taip nebebus ir viskas, ir tada į kitą situaciją reaguosime kitaip.
- **Mhm, o bendraudamas su vaikais pasakoji savo asmeninio gyvenimo detales?**
- Gal nelabai. Nu būna ten, priduri iš savo asmeninio ten. Palygini kažką, bet kad kalbėti apie savo ten kažką, tai nemanau, kad čia yra labai gerai.

- **Mhm, o ką jauti, kai vaikas palieka bendruomeninius vaikų globos namus?**
- Oooi, tada toks nežinau, nelabai fainas jausmas, kai, pavyzdžiui, prisiriši prie žmogaus ir tau tenka jį kažkaip tai paleisti. Viduj pasidaro toks jausmas, tos ašaros sukyla, atrodo, ir gaila jį paleisti, bet reikia, tam jį ir auginai iki 18, kad jis išeitų. Ką žinau, toks jaučiuosi, gal toks jausmas, kaip tėvams būna, ten sueina 18 metų ir jis nebegyvena su tėvais, išeina, tai toks, nu toks gal pergyveni, toks gal pergyvenimo toks kažkoks jausmas yra, kad ten nežinau. Sakau, viduj toks ašaros, sunku paleisti, tai gal ir tiek.
- **O palaikai ryšius su išėjusiais?**
- Aaaa, su kai kuriais taip.
- **Ir kodėl palaikai?**
- Nes ką žinau. Nu, pavyzdžiui, kai darbe būni, pavyzdžiui, nebuvo to tokio bendro ryšio, tiesiog nu bendrauji, bendrauji. Nu tokio nėra. Nu, pavyzdžiui, su vienais bendrauji ir taip, būna, jie patys parašo, o taip su kuriais mažai bendravai, dingsta, taip ir dingsta.
- **Aha, ir būtent kokiais darbo metodais, principais vadovaujiesi bendraudamas su vaikais, palaikydamas santykių?**
- Tikrai ne per pykčius kažkokius, ne griežtumu. Paprastai susitarimais, ateini pasiklausi. Pavyzdžiui, kai tie namų darbai yra, kambarių tvarkymas ir, ir. Paprastai susitarimais, kad nebūtų per prievartą, kad ten ateini, atsistoji prieš galvą „nu, davai, eik, daryk, eik, daryk, eik, daryk“ ir tada jiems sukyla kažkoks pyktis. Ateini, paklausi ir bendrai sutari, ten grižo iš mokyklos, nori pailsėt, pavalgo, tai sakau, kada, pavyzdžiui, darom pamokas ir tada jis pats pasako, jam nėra kur dėtis. Ateina ta valanda ir daro, nes jeigu taip eisi, būna: „tuoj tuoj tuoj tuoj“ ir tada pačiam toks pyktis sukyla ir tada dar jam nu, žodžiu, tikrai susitarimais ir ten tikrai ne per prievartą.
- **Mhm, o kaip manai, kas svarbiausia vaikui suteikti?**
- Saugumą kažkaip. Nežinau, tiesiog prisileisti save, nu tiesiog prisileisti save ir tiesiog jam būti, nežinau, kaip ramstis gal kažkoks.
- **Mhm, kaip ramstis.**
- Nu jo, kad turėtų kažkokį, nežinau. Jaučiu, sunku gyventi ir taip, kai gyveni globos namuose ir nėra jokio palaikymo ar dar kažką.
- **Ką daugiau, kaip atrodo? Ką reikėtų duoti vaikui?**
- Kaip? Aha aha. Mmm, nu ką, sakau, saugumas, tada tada tada. Ką čia dar? Atvirumą gal, sakau, gal kažkiek, kad būti su tai vaikais. Šilumos.
- **Aha, o papasakok tuomet, kokius vaidmenis išpildai kaskart atėjęs į darbą?**
- Nelabai supratau klausimo.
- **Kokius vaidmenis, tai socialinius ten mamos, tėčio draugo, dėdės, socialinio darbuotojo.**

- Nu kaip, tai aš ir sakau, atsiranda kažkaip ribos, jeigu ateini ir nusileidi iki jų lygio ir būni kaip draugas. Ir jie žino, jeigu sakai, kad reikia eit tvarkytis, tai aš jau ne kaip draugui sakau, o va kaip socialinio darbuotojas, kaip auklėtojas ir jie tai supranta. Nežinau, gal iš mano to bendravimo supranta, kada aš su jais šneku vienu lygiu, ir kada reikia daryt taip, tai gal taip dviem vaidmenim kažkaip.

Dviem vaidmenim. Draugo ir socialinio darbuotojo. Jo tai, nes jeigu būt tokiu kažkaip. Nu aš tai nežinau, kaip man pačiam teko gyvent, kažkaip man jie visi pažįstami. Gal būtų visaip kitaip, jeigu dirbčiau kituose globos namuose, tai gal tada tikriausiai ir būtų tas vienas vaidmuo kaip socialinio darbuotojo. Nebent su laiku ten rastum bendrą kalbą, tada vėl leistumeisi iki tokio lygio, kad ten, pavyzdžiui, kaip su draugu ten.

- **Bet vis tiek yra pasiekama ta riba, kai jauti, kad per daug nusileidai, nebesinori eiti dar gyliau?**
- Jo ir ir tuomet tu supranti, kad čia, pavyzdžiui, tavo ir yra kaltė.
- **Mhm, nes nebesusitvarkai su vaikais tada gaunasi.**
- Jo, ir tada tiesiog nepajauti, kad ten, pavyzdžiui, vienoj vietoj nusileidai, nepajautei, o jie labai gerai jaučia, jaučia tokius, tai pagauna momentą ir po to labai sunku iš to tokio kažkaip vėl pereiti, kai esi vieno lygio, į socialinio darbuotojo, nežinau. Nes jie gal pamatė tave tokį ir ką jau, viską supratau. Žodžiu, nežinau, visą laik reik laikyti tą.
- **Tą ribą. O bendrauji su vaikais ne darbo metu?**
- Aaaa, nu jo būna, kad atsiunčia video, parašo „ką veiki?“, nu, aišku, čia ne visi. Nu taip, tai jo, aš sakau, aš dar avarijoje buvau, tai visą vasarą gulėjau namie, tai man skambina, tai vienas, tai kitas, pasiilgo.
- **Pasiilgo. Geras darbuotojas.**
- Nu jo tos pagyros. Nu žinai, kaip būna, kai kiekvieną dieną keičiasi auklėtojos, tai va šitas man geriausias, kitą dieną ateina kitas, o man šitas geriausias. Visi darbuotojai, nu gal ne visi, dauguma, oi, va šitas man pats geriausias. Iš dalies atrodo faina, bet iš dalies kažkaip nežinau, kažkaip gal nejauku.
- **Mhm, o koks laimingiausias prisiminimas, susijęs su vaikais?**
- Su vaikais. Nežinau, kai gal buvom prie jūros, tas ėjimas nuo Karklės iki Palangos. Nes jie tada. Eini, tai gali su vienu pašnekėt, tada kitas prieina, kažkaip nežinau, nu tas oras geras, ta jūra, nu ta atmosfera, kur tikrai kažkaip. Faina su jais bendraut, gal ir jie per tą kelionę kažkaip daugiau išsipasakoja. Nu va tas gal ir įdomu, nes jeigu prieisi ir sakysi „nu pasakok dabar ten visą savo gyvenimo istoriją“, tai jis tau ir nepasakos. O ten va eini, tai pora kilometrų su vienu išsipasakoja, nubėga kur nors, tada kitas ten prieina.
- **O tau svarbu palaikyti tą tokį gerą santykį ar ne?**

- Nu jo, nes aš tada nesupratau, tada tikslo, jeigu tu ateini kariaut, tai aš nežinau, tada ir sau gadintis nervus ir tada tuos vaikus išnervuot po to. kažkaip greičiau tą nuovargį gauni ir tada nebesinori nieko, kai tai, kai viską darai, nežinau. Viskas, parašiau tada ir dirbasi.
- **O ką labiausiai mėgsti veikti su vaikais?**
- Oi, kai va tikriausiai, kai tie šilti orai. Pamėtyt su jais nueiti. Vasarą, tai nežinau, prie to ežero, nueini pažvejot. Nu dar kažką. Nu tokie kaip laisvalaikiu. O taip darbo dienom jie ir toje mokykloje išvargsta, kol tuos namų darbus pasidarai, ir kažkaip nekyla noras jiems kažką daryt.
- **Supratau, tai gerai iš mano pusės tiek klausimų, o nebent dar turi ką pridėti?**
- Nu nežinau ką čia tau ir pridėt, gero pabaigimo.
- Sėkmės.